

ZPRAVODAJ

SPOLEČNOSTI KŘEŠŤANŮ A ŽIDŮ

NOVÉ LOGO SPOLEČNOSTI

מגע ברכה חיוני מאלה

SEFARDŠTÍ ŽIDÉ
MARKÉTA LANGOVÁ

JUDAISMUS JE CESTA ZODPOVĚDNOSTI
ROZHOVOR S LEO PAVLÁTEM

KŘEŠŤANSTVÍ JAKO
SOUČÁST ISLÁMU
ROZHOVOR S M. ABBASEM
A VL. SAŇKOU

OBSAH

Editorial <i>Lukáš Klíma</i>	2
Ohlasy a aktuality	3
Zpráva ze zasedání SKŽ <i>L. Puršl</i>	4
Judaismus je cesta velké zodpovědnosti vůči všemu živému (Rozhovor s Leo Pavlátem) <i>Robert Řehák</i>	5
Sefardští Židé <i>Markéta Langová</i>	8
Křesťanství je součástí islámu (Rozhovor s M. Abbasem a Vl. Sánkou) <i>M. Vymětal, J. Hoblík</i>	13
Tichý hlas pro Svatou Zemi (reportáž z koncertu na podporu Izraele) <i>Michal Spevák</i>	17
O čem můžeme diskutovat s muslimy? <i>M. Janeček</i>	20
Jména synů Izraele – Juda <i>Jan Heller</i>	22
Židé v Jeruzalémě <i>Ota Halama</i>	24
Stín šoa nad Evropou <i>Martin Janeček</i>	26
Osud Liberecké synagogy <i>Silvie Hlaváčková</i>	28
Kolín ... příležitost k zamyšlení	29
Resumé in English	31

Vydává: **Společnost křesťanů a Židů**
(The Society of Christians and Jews in the
Czech Republic), Čajkovského 22, CZ
130 00, Praha 3

Webmaster: Kateřina Bubeníčková

<http://www.etf.cuni.cz/skz>

e-mail: skz@etf.cuni.cz

Šéfredaktor: Ladislav Puršl

Redakce: Robert Řehák, Lukáš Klíma,
Mikuláš Vymětal, Stanislav Tumís

Sazba: Filip Podsedník, Advent-Orion

Logo: S. Staněk, F. Podsedník

Fotografie: Vojtěch Vlk, Stanislav
Boloňský, F. Podsedník, archiv autorů
a SKŽ

Kresby: Veronika Prachařová

Bankovní spoj.: ČSOB, Na Poříčí 24,
115 20 Praha 1

0579709683/0300

Evidence periodického tisku:

MK ČR E 11333

EDITORIAL

Vážení čtenáři a členové SKŽ,

sotva začal nový rok 5763, starý rok 2002 se pomalu chýlí ke konci. Omlouváme se vám za zdržení, díky kterému jste si museli na 47. číslo Zpravodaje SKŽ více než půl roku počkat. SKŽ, žel, nedisponuje týmem profesionálních žurnalistů, nemá ani k dispozici prostředky, které by tuto dobrovolnou práci urychlily. Zároveň se redakci nechce slevovat z dosaženého standardu (jak grafického, tak obsahového) a suplovat současnou úroveň Zpravodaje kvalitou o poznání nižší, resp. návratem k dřívější podobě periodika, ačkoliv by tato podoba byla méně redakčně i finančně náročná. Co vás v následujícím čísle čeká:

V aktualitách se dozvíte o Výročním zasedání SKŽ, které proběhlo 30. června 2002 a konaly se při něm nové volby. Dále budete mít možnost seznámit se blíže s ředitelem Židovského muzea PhDr. Leo Pavlátem v rozhovoru, který poskytl znovuzvolenému předsedovi společnosti Mgr. Robertu Řehákovi. Jak jsme slíbili v minulém čísle, přinášíme také rozhovor se zástupci islámu, RNDr. Vladimírem Sánkou a Ing. Mohamedem Abbasem.

Stručnou historií sefardských Židů se vás pokusí provést Mgr. Markéta Langová, a pro ty, kteří nemohli být přítomni na koncertě „Tichý hlas pro Svatou zemi“ v Libčicích, přinášíme reportáž Michala Speváka s obsáhlou fotodokumentací. Do polemických vod nás zanele odpověď PhDr. Martina Janečka na výzvu Mikuláše Vymětala nazvaná „O čem můžeme diskutovat s muslimy?“. Článek vyjadřuje autorův osobní názor, uvítáme proto diskusi na toto téma.

Z cyklu „Jména Synů Izraele“ z pera Jana Hellera, emeritního profesora Starého zákona na Evangelické teologické fakultě, přibližujeme tentokrát jméno „Juda“ (neboli: „ten, kdo vzdává chválu“).

Dr. Ota Halama nás v krátkém článku seznámí s názory třech českých poutníků, kteří navštívili Svatou zemi v 2. polovině 15. století. Zamyšlení nad dějinami Židů nejen v Kolíně přináší článek s názvem: „Kolín – zdařilý výlet a příležitost k zamyšlení“. Setkání se slavnou i pohnutou minulostí kolínských Židů vede autora až k úvahám o současném dění v Izraeli.

Osud liberecké synagogy přibližuje stejnojmenný článek. Představuje její příběh od založení a rozmachu přes zašlapání do prachu až po současné obnovení. Recenze uvedená v tomto čísle informuje o sborníku „Stíny šoa nad Evropou“, který vydalo Židovské muzeum v Praze. Tato kniha významným způsobem napomáhá v chápání, nejčernější kapitoly soudobých dějin.

Kvůli opožděnému vydání tohoto čísla přijmeme, prosím, předkládaný Zpravodaj zároveň s přáním שמח, jelikož *chanuka* je skoro za dveřmi.

Lukáš Klíma

Vážení členové Společnosti,

při společném výletu do Kolína projevila řada z Vás chuť naučit se číst hebrejsky. Číst hebrejskou abecedu (*alefbét*) se lze naučit během jednoho odpoledne. Takového odpoledne Vám nabízíme v neděli 8. 12. od 14:00 do 18:00 hod. Výuka s Achabem Heidlerem – tedy nepochybně veselá a zajímavá – proběhne v malé posluchárně Evangelické teologické fakulty UK, v ulici Černá 9, Praha 1. Doprava: pěšky od zastávky tramvají Lazarská (tram. X-B, 9, 14, 24) či Národní třída (tram. X-A, 18, 22).

*Achab Heidler,
Mikuláš Vymětal a Lukáš Klíma*

Vážení čtenáři,

opět bychom Vám chtěli poděkovat za finanční podporu, bez které by nebylo možno Zpravodaj SKŽ vydávat. Vaše příspěvky a dary jsou jedním příjmem, ze kterého je práce SKŽ hrazena. Na základě dohody s Českou poštou jsme schopni pravidelně zveřejňovat jména našich dárců. V případě, že jste nám příspěvek poslali, ale své jméno jste na aktuálním seznamu sponzorů nenašli, ozvěte se nám, abychom tento nedostatek mohli v následujícím čísle napravit.

Upozornění:

první středu prosinci, tj. 4. 12. 2002 se od 17. hodin Velké posluchárně Evangelické teologické fakulty uskuteční **doplňovací volby do výboru SKŽ**. Tímto Vás zveme a prosíme o Vaši účast.

Redakce SKŽ

DŮLEŽITÉ POZVÁNÍ

Sdružení Serpens Vás zve na zahájení společné výstavy bývalých studentů VŠUP, kteří – každý v jiném období – poznávali Izrael jako stážisté na jeruzalémské Bezalel Academy of Art. Multimedialní projekt Vojtěcha Vlka, Filipa Sodomky a Hanuše Lamra je nejen výstavou fotografií, ale zároveň instalací, která ve spojení s geniem loci Libeňské synagogy a za pomoci světla vypráví o pocitech, myšlenkách a otázkách autorů, kteří se ocitli ve víru pestrosti, rozmanitosti a rozporuplnosti blízkovýchodního světa.

Otevřeno: denně od 13.00 do 19.00 hod.

Výstava potrvá do 25. 11. 2002.

Podpořili:

Sdružení Serpens (e-mail: serpens@seznam.cz), Hl. město Praha. Izraelská ambasáda v Praze, Společnost křesťanů a Židů, Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, Společnost Tondach Česká republika s. r. o., Nadace Židovské obce v Praze

Robert Řehák

anonymní dárce

Čestmír	Bárta
Josef	Bartoň
Vratislava	Bartošová
František	Běhounek
Jiří	Beneš
Hana	Bořkovicová
Halina	Ciencialová
Milan	Doležal
Alžběta	Dvořáková
Alena	Dvořáková
Věra	Férová
Zdeněk	Fried
Fedor	Gál
paní	Habartová
Gabriela	Hánecková
Božena	Harmáčková
Anna	Holá
Pavel	Hošek
Petr	Chalupa
Hana	Jandíková
Jana	Kadlecová
Marie	Kaplanová
Jiřina	Kasáčeková
Jan	Kimler
Petr	Kimler
Lukáš	Klíma
Tomáš	Koreček
Milan	Kruliš
Rodina	Laubových
Vladislav	Lomický
Jiří	Lukeš
Věra	Lukešová
Lydie	Lukšíková
Jitka	Malíková
Jiří	nečitelný výpis
Jana	nečitelný výpis
Lucie	Ondráčková
Stanislav	Papírník
Zuzana	Pavlasová
Jiří	Pavliček
Stanislav	Petr
Dagmar	Pojsová
Jaromír	Pokorný
Dagmar	Pudlovská
Ladislav	Puršl
Ivo	Racek
paní	Roznětinská
Dana	Růcklová
Pavel	Smolka
Jan	Suchomel
Miroslav	Špinar
Martin	Teplý
Věra	Tydlitátová
Marie	Vašendová
Miloš	Vlachý
Milúše	Vondráčková
Martin	Voráč
Mikuláš	Vymětal
Ladislav	Wimmer
Eva	Zámečnicková
Dušan	Žárský
Židovská obec	Ostrava

ZPRÁVA Z VÝROČNÍHO ZASEDÁNÍ SKŽ

Dne 30. června 2002 se uskutečnilo výroční zasedání Společnosti křesťanů a Židů. Po počátečním uvítání přítomných se předseda Společnosti křesťanů a Židů, Mgr. Robert Řehák, ohlédl za dosavadní činnosti společnosti a výslovně poděkoval těm, kteří se podíleli na dosavadním chodu SKŽ, zejména rabi M. Dushinskému, který SKŽ zastupoval na Mezinárodním setkání v Rize v květnu 2002, redaktorům Zpravodaje SKŽ, bývalému sekretáři společnosti Stanislavu Tumisovi, technickému redaktoru nakladatelství Advent-Orion Filipu Podsedníkovi, paní Hertelové za finanční vyúčtování a mnohým dalším za přízeň duchovní i finanční. Vzápětí upozornil na nedostatky, které se v minulém roce objevily – málo přednášek a společných akcí, malá propagace SKŽ na veřejnosti a neustálé potýkání se s nedostatkem finančních prostředků potřebných k tomu, aby společnost byla ve své základní činnosti zabezpečena. SKŽ nadále tako zůstává odkázána na členské příspěvky a na volný čas dobrovolníků. Výzdvihl však nárůst členů společnosti (za uplynulé období přibýlo 63 nových členů), zdařilé akce, které proběhly – přednáška Židovská svatba M. Dushinského, dokumentace náhrobků židovských hřbitovů v Mořině a Litni, humanitární pomoc ve spolupráci se společností Kenvelo, koncert Tichý hlas pro Svatou zemi a v neposlední řadě spolupráci s anglickou pobočkou ICCJ, v jejímž rámci bude možno posílat jednoho studenta vždy na rok studovat židovsko-křesťanské vztahy na univerzitě v Cambridge.

V následující diskusi se postupně probírala rozličná témata a probíhala různá hlasování:

Granty a projekty

Pan Jiří Laube a paní Harmáčková zdůraznili možnost řešit finanční otázku SKŽ podáváním grantů a projektů z fondů Evropské unie.

Vzájemná informovanost

Pan Laube nadnesl otázku zdali by nebylo vhodné uvažovat o spojení různých malých společností a organizací, které svým zaměřením spadají pod tzv. Abrahamovskou civilizaci a které by se měly přinejmenším aspoň vzájemně informovat o své činnosti.

Diskuse s islámem

Bouřlivou diskusi rozpoutal návrh na hlasování, zda rozšiřovat SKŽ o dialog s islámem, který přednesl Mgr. Mikuláš Vymětal. Diskutovalo se o tom, nakolik má muslimská strana společné akcenty s tím, kvůli čemu SKŽ vznikla – tj. jako platforma pro setkávání a vzájemné poznávání křesťanů a Židů. Východiskem se ukázalo zřízení tzv. Abrahamovského fóra, které bude v rámci SKŽ o dialog s islámem usilovat (11 hlasů pro, 3 proti, 2 se zdrželi hlasování). Předsedou Abrahamovského fóra se stal Mgr. Mikuláš Vymětal.

Logo SKŽ

Dalším důležitým bodem programu bylo hlasování o novém logu Společnosti křesťanů a Židů. Pro stávající logo SKŽ se vyslovili 4 zúčastnění, jinak se vycházelo z návrhů uveřejněných v posledním čísle Zpravodaje. Nejvíce hlasů (9) získalo logo v podobě dvou rukou a současně holubiček.

Zpravodaj především

V záplavě návrhů a podnětů týkajících se zaměření SKŽ a toho, co všechno by bylo možno v jejím rámci uskutečňovat, se páter Mgr. Daniel Herman vyslovil pro to, aby si SKŽ nedávala mnoho nových cílů a nenabrala si mnoho nových závazků, které by jí nakonec znemožňovaly pokračovat v dosavadní činnosti – za veliký úspěch sám považuje oživení Zpravodaje SKŽ, jehož vydávání by dle jeho názoru mělo zůstat pilotním projektem společnosti.

Čestná rada SKŽ

Zamítnut byl návrh týkající se vytvoření tzv. Čestné rady SKŽ, ve které měla figurovat jména těch, kteří by nad působením SKŽ mohli převzít záštitu.

Otevřená redakční rada

Odsouhlasena byla však tzv. Otevřená redakční rada, která by měla probíhat vždy první středu v měsíci od 17. hodin odpoledne.

Funkce ve SKŽ

Následovala hlasování o funkcích v SKŽ:

- předseda: Mgr. Robert Řehák
- místopředseda: Mgr. David Biernot
- tajemnice: pí. Jana Reischigová

Hlasování o funkcích ještě nebylo zcela ukončeno, zejména posty místopředsedů nejsou cele obsazeny.

Drobné výhledy do budoucnosti

Závěrem Mgr. Řehák oznámil, že se do budoucna připravuje opakování akce Mořina-Liteň a společné výlety SKŽ a jejich přátel po zajímavých židovských památkách Čech a Moravy.

Seznam přítomných

Řehák, Puršl, Šlechta, Reischigová, Vymětal, Roskovec, Hallerová, Hlouškova, Michal, Vávra, Harmáčková, Laube, Laubová, Klíma, Dvořáková, Herman, Hánečková.

Zapsal Ladislav Puršl

JUDAISMUS JE CESTA VELKÉ ODPOVĚDNOSTI VŮČI VŠEMU ŽIVÉMU

ROZHOVOR S LEO PAVLÁTEM

Vyprávěla Vám Vaše maminka (בן'י) židovské pohádky?

Vyprávěla hodně. Myslím, že jejím prostřednictvím jsem určitě získal vztah ke slovu, ke knížce k literatuře – to se později promítlo i do mého profesionálního zaměření a zájmu. Byly to hlavně příběhy z rodiny, které by se daly považovat za určitý druh židovského příběhu, něco jako legenda.

Pomohlo Vám to při psaní Vaší knihy židovských pohádek Osm světél?

Moje máma mi pomohla i zcela prakticky: protože nemluví německy, jen díky ní jsem se dostal k některým pramenům. V komunistickém režimu byl obecně velice omezený počet knížek na židovské téma, které se daly získat, a teď si představte, že já jsem zvlášť hledal židovské pověsti, bajky, legendy a pohádky. S angličtinou, francouzštinou a hebrejštinou jsem si poradil, ale pořád zbývaly některé pro mě důležité texty v němčině a s nimi mi maminka pomohla: připravila anotace a excerpcie a to se mi při psaní samozřejmě hodilo.

Vyrůstal jste v něčem takovém, co se dá nazvat: „klasická židovská rodina“?

Řekl bych, že jsem vyrůstal v prostředí, které bych nazval „klasická židovská rodina v Čechách po válce“. To znamená, že je to rodina velice neúplná, v níž velká část příbuzenstva zůstává neznáma, přítomna jen ve snech, protože byla zavražděna Němci za války. A ti, co z rodiny přežili, i ti, co se do ní nově narodili, jsou traumatizováni tím, co se za války stalo: těžko si hledají vztahy, cítí nedůvěru, obavy. A k tomu si připočítejte antisemitskou atmosféru komunistického režimu. Moji rodiče se záhy rozvedli, vyrůstal jsem u mámy, která byla jako ani ne dvacetiletá vězněna v řadě koncentráků. Z celé velké rodiny přežila jen ona. Různé komplikace, které takové rodinné okolnosti přinášejí, si však člověk často

uvědomí až později. Jako dítě jsem se cítil naprosto spokojeně. Ostatně „klasická židovská rodina“ se dá chápat i trochu volněji jako rodina, která děti velice opečovává až rozmazluje, snaží se o jejich co nejlepší vzdělání. To je všeobecně známo a svým způsobem to byl i můj případ.

Dostalo se Vám tedy židovské výchovy?

Nemohu říci, že by se mi dostalo židovské náboženské výchovy, protože máma sama už vyrostla rodině v nábožensky vlašné, asimilované. Učila se sice v židovské škole, babička i dědeček

ztrátách se vlastně nedá mluvit, a co se mi nabízí, je vždy znovu a znovu úžasné. To, že jsem dal své židovství najevo, však mělo a také má své důsledky. Za komunistů bylo velice nepříjemné především policejní zastrašování, ale v konci konců jsem si mohl i takto ověřit, za kolik mi mé židovství stojí. A budu-li upřímný, ani ve svobodné společnosti není úplně málo těch, kteří se potřebují vůči židovství a jeho stoupencům negativně vymezit.

Ovšem za doby komunismu se Vám podařilo i židovsky se oženit. Nebyla to na tehdejší dobu rarita?

Přibližně od roku 1978 v podstatě nebyl šabat, svátek, kdy bych nešel do synagogy. Pokud svátek připadl na všední den, bral jsem si dovolenou. Svatbu jsme s manželkou Hanou měli v roce 1981. Byla to opravdu první židovská svatba na pražské židovské obci za posledních snad šestnáct sedmnáct let. A protože mi za svědka šel Karol Sidon, a také určitě proto, že má nastávající žena byla dcerou dalšího disidenta, spisovatele Ivana Klímy, StB kontrolovala u Staronové synagogy každého, kdo na svatbu šel.

Zůstává Žid Židem pokud opomíjí své náboženství?

Já bych řekl, že své židovství nesmírně ochuzuje, natolik, že mu zásadní poznání o židovství i o něm samém zůstává zastřeno. Nevím, odkud se u mnoha lidí bere omyl, že vírou, náboženským praktikováním se jako by vyjadřuje vztah k minulosti. Judaismus je svým způsobem stále stejný, stejně přítomný: oslovuje člověka citově, intelektuálně, v jeho lidství vymezeném jako hledání i úděl, a to vždy „tady a teď“. Je možno vysledovat přesahy judaismu do nejrůznějších lidských činností a vždy se ukazuje jako nesmírně podnětný a konstruktivní. Nebudu zastírat: spojení „žid – odpůrce judaismu“ považuji za židovské sebepořčení: vlastních dějin, aspirací, nadějí.

chodili do synagogy, ale její rodiče tam vešli už jen na Velké svátky, aby udělali babičce a dědečkovi radost. Přesto jsem doma určitě získal vztah k duchovnímu rozměru života. Cestu k víře, k judaismu, jsem si však hledal sám. A přitom jsem hned zkraje pochopil, že víra souvisí v židovství se společenstvím, jakkoliv zůstává osobně niterná. Takové rozhodnutí člověka ve srovnání s minulostí o něco připraví, ale především mu dá. S odstupem jasně vidím, že o nějakých

Myslíte si, že Židé jako národ mají určité specifické poslání a zodpovědnost vůči ostatnímu světu?

Judaismus vede každou lidskou bytost k odpovědnosti vůči sobě, za své činy, a to na základě prostého faktu, jakým byl člověk uveden do tohoto světa a jaké mu zde bylo určeno místo. Touto odpovědností však člověk zároveň vyjadřuje i svou odpovědnost vůči jiným stvořením, všemu živému i neživému. Pokud člověk kultivuje sebe sama, pokud – vědomě a poučeně – usiluje jít dobrou cestou, prospívá nejen sám sobě, svému společenství, ale všem lidem bez rozdílu. Judaismus nabízí určitý způsob pojmání světa a života v něm, jeden z možných, ale věřím, že pro Židy – právě proto, že jsou Židy – jediný správný, který může být ve svých důsledcích inspirativní a blahodárný pro celé lidstvo. Nemisijnost judaismu nepovažují v této souvislosti za jeho nevýhodu, protože počet stoupenců není rozhodující. Důležité je, jak se lidé víry ve světě projevují. Judaismus je závazek – nikoliv privilegium. A jestliže Židé tisíce let vyznávají první, původní monoteistické náboženství, jsem přesvědčen, že na tomto základě mohou stále všechny obohacovat.

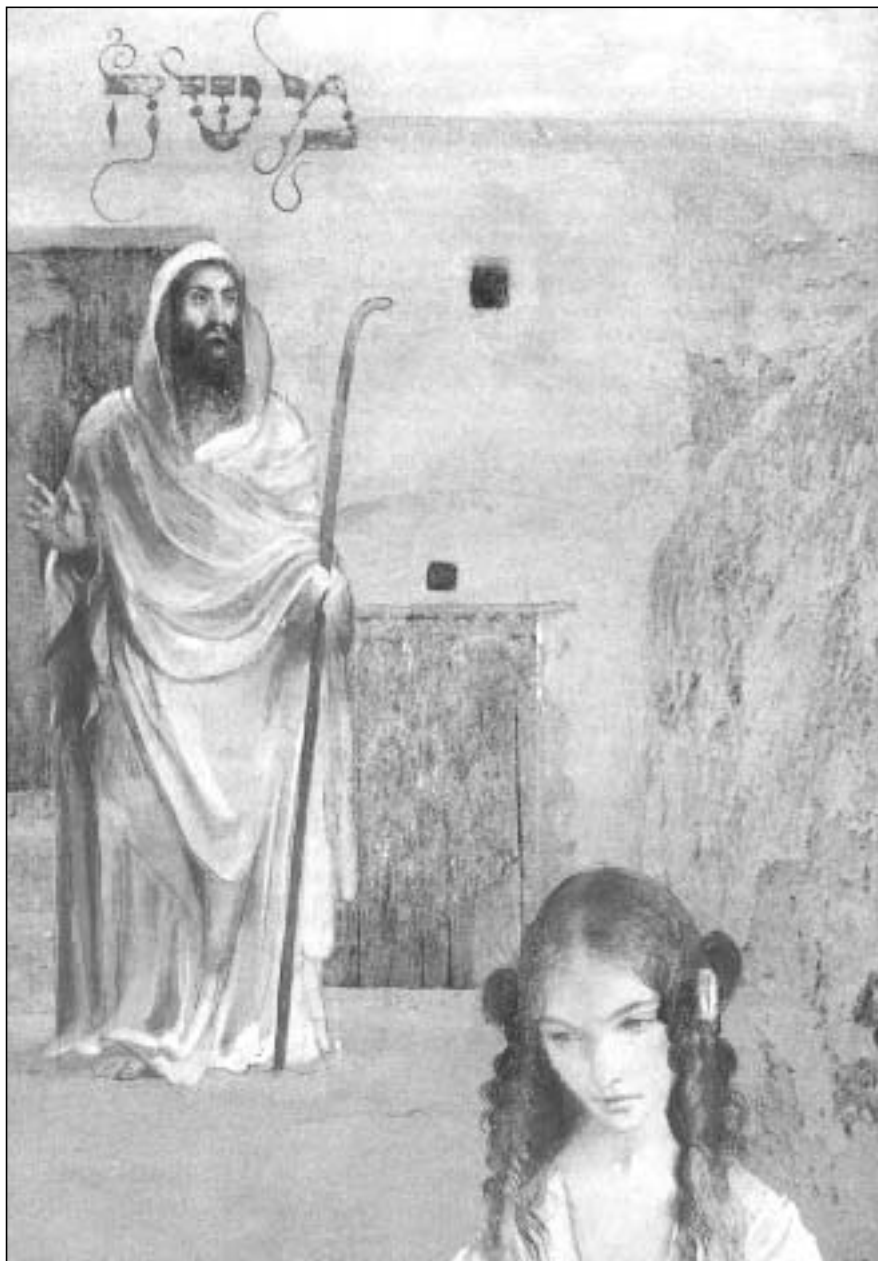
Mluvil jste na začátku o tragické zkušenosti Vaší rodiny s druhou světovou válkou. Ptal jste se někdy sám sebe, kde byl Bůh, když byla šoa?

Čas od času přednáším o antisemitismu a tam okřídlenou otázku – „Kde byl Bůh v Osvětimi?“ zmiňuji v souvislosti se stejně známou protiotázkou: „Kde byl tehdy člověk?“ Ve vyhlazovacích táborech a na jiných místech nevráždil Bůh, ale lidé, kteří se Ho zřekli, domnívali se, že jsou nad Něj, ale i ti, kteří věřili, že vyhlazováním Židů osvědčují svou křesťanskou – a v některých případech i muslimskou – víru. Před chvílí jsem hovořil o odpovědnosti v judaismu. Je to však zadání pro celý lidský rod, nárok o to větší, že člověk je vlastně spolupracovník Boha. Proč? Protože se mu dostalo svobodné vůle. A nejen to. Lidská bytost byla obdarována takovou dávkou důvěry, svobody a volnosti, že – pokud bude činit špatně – může dokonce zničit celý tento svět. Bůh je samozřejmě stále ve světě přítomen a člověk, chce-li, o Ném ví, žije s Ním. Otázka je, jak člověk Bohu naslouchá, k jakým činům se cítí inspirován – a jaké odpovědi případně ve své víře nachází tváří v tvář nespravedlnostem

a tragédiím tohoto světa. V této souvislosti a také v souvislosti s šoa, na niž jste se ptal, snad možno citovat moderního izraelského náboženského filosofa Ješajahu Leibowitze. Ten poměrně příkře říká, že ten, kdo se po Osvětimi zřekl Boha, ve skutečnosti nevěřil v Boha, ale vždy jen v Boží pomoc. Člověka zklamal tento Bůh, který nepomohl. Ale, jak Leibowitz pokračuje, ten, kdo v Boha skutečně věří, činí tak kvůli Bohu samému, Jeho božskosti, nikoliv kvůli tomu, co od Něj jako člověk očekává.

Omlouvám se, že ještě zůstanu u tíživých témat: Jak hodnotíte politickou situaci v současném Izraeli, kde vlastně probíhá občanská válka?

Je to hrozně smutné. To, co se odehrává v Izraeli, není možno posuzovat jenom jako dějiny jednoho státu, který vznikl roku 1948. Dějiny Státu Izrael jsou zároveň součástí dějin židovského národa. Úsilí o jeho likvidaci je setrvalé a v nepřátelství vůči Izraeli svým způsobem pokračuje dávná snaha vyloučit židovský lid z tohoto světa. Antisemitismus je pro mě jednoznačně jiným projevem antisemitismu, popřením nároku Židů žít v plnosti a rovnoprávnosti. Jak na jednom místě říká izraelský spisovatel Amos Oz, před 2. světovou válkou na Židy jejich odpůrci křičeli „táhněte do Palestiny“. Dnes je pro většinu arabského světa veřejně nepřiznaným i hlasitě obdivovaným heslem „Židé, táhněte z Palestiny“.

Ani v západních zemích nechybějí hlasy, že za současné napětí a krize ve světě může především vznik Izraele po válce. Nenechme se mýlit: Pro Židy válka svým způsobem neskončila. I když se mnohé zásadně změnilo, podíváte-li se jen trochu s odstupem, situace normální není. Je snad přirozené, aby se v Evropě ale i jinde, bezúhonní lidé, kteří jsou řádnými občany své země, mohli pomodlit jen za policejní asistence? To už nikdo ani nevnímá – to je norma. Policie hlídá židovské obce, školy, školky, restaurace. Takový je stav více než půl století po porážce režimu, který vyvraždil na 6 milionů Židů. Co se týče Izraele, s nímž hrozba všem Židům kdekoli na světě údajně souvisí, celá jeho historie svědčí jen o jednom: chce mír, který by se opíral o jasné uznání izraelské existence ze strany jeho sousedů, a vzájemně dohodnuté hranice. O tom, že Izrael je připraven ke stažení svých vojsk i jiným ústupkům, přesvědčil Ehud Barak v Camp Davidu. Reakcí na to byl bezprecedentní teror. Arafat k němu svolil, přestože se v září 1993 v jednoznačné formulaci písemně zavázal, že se zřeká násilných činů a terorismu a že se všechny problémy budou řešit jednáním. Izraelská vojenská reakce byla vynucená a není pochyb, že situace, která se vytvořila, vedla i na palestinské straně k velkému utrpení. Co se v oblasti děje, je tragédie, kterou si člověk, žijící jinde, není vůbec schopen představit. Je mi nesmírně líto, že Izrael stále nemá v Sýrii, Libanonu a Palestincích partnera, s nímž by se celý ten strašný konflikt dal ukončit ku prospěchu všech.

Dovolte mi změnit téma. Vzpomínáte si, kdy jste se poprvé setkal s nějakým křesťanem a jaká byla Vaše zkušenost z „mezináboženského dialogu“?

Samozřejmě jsem byl nejednou v kostele a pamatuji si, jak na mě jako dítě zapůsobila naturalistická vyobrazení Křížové cesty. Bibli jsem si poprvé přečetl jako obyčejnou knihu. Jako dílo, které patří k základům lidského vědění a vzdělání. A musím říct, že nazíráno takto „literárně“, jako příběh, je podání o Ježíšovi lidsky nesmírně působivé. Když jsem se však více seznámil s judaismem, uvědomil jsem si, že Novému zákonu je vlastní i určitá antijudaistická tendence – třeba jen v tom, jak se s odsudkem hovoří o „Židech“, jako by k nim Ježíš sám nepatřil. Nicméně na křesťansky motivovaný antisemitismus jsem osobně v podstatě

nenarazil – pominu-li některá písemná, i tištěná, vyjádření. Naopak, musím říci, že jsem se setkal s řadou křesťanů, kteří na mě nesmírně zapůsobili: jako lidé etičtí, stateční, vzdělaní a obětaví – a to v přímé souvislosti se svou vírou. Mám ostatně mezi křesťany dobré přátele – jak mezi evangelíky, tak mezi katolíky. Například Petra Opletala a jeho ženu Pavlu,

kteří v Jeseníkách odvádějí úžasnou práci v léčebně pro drogově závislé, křesťanské jsou i dvě rodiny, s nimiž se my i naše děti pravidelně stýkáme. Známe a vážíme si Martina Prudkého z Evangelické fakulty, Ludka, Pavla a Miloše Rejchrtů, Svatopluka Karásky, Bohdana Pivoňky, Tomáše Halíka, biskupa Malého, kterého jsem vídával v dobách, kdy jsem chodil na návštěvu za „topičem“ Karolem Sidonem. Jsou to úctyhodní lidé. Celkově si myslím, že vztahy mezi křesťany a Židy se úžasně rychle zlepšují.

Myslíte si, že ze zlepšujících se vztahů mezi křesťany a Židy si lze vzít poučení a „přenést“ ho na další skupiny lidí?

Křesťansko-židovské vztahy mají s ohledem na svou historii specifický charakter, ale v zásadě – ať již se jedná o setkání jakékoliv odlišnosti – máme co činit se stále stejným principem: charakterizují ho zásady respektu, tolerance, nezaujatosti. Navíc lidé víry mají v tomto světě i mnoho společného a měli by být schopni to dát najevo. Vzhledem ke své zkušenosti s rasismem židovská obec u nás pravidelně, vždy znovu a znovu, vystupuje na obranu Romů tam, kde se setkávají s rasovou diskriminací. K tomu není možno mlčet. Víme, že naši blízcí tak sami trpěli, ale především je zřejmé, že každý nový incident, každé nové bezpráví, jež se přejdou, neblaze posunují hranice tolerovaného extremismu.

Zřejmě víte, že ve Společnosti křesťanů a Židů se projevují tendence k rozšíření tohoto dialogu i na islám. Co si o tom myslíte?

Jak jsem řekl: jakékoliv vztahy založené na respektu, toleranci a nezaujatosti lze jen uvítat. Tento přístup byl však měl být všeobecný. Přečtete si, prosím, brožurku „Práva židů na Palestinu“ vydanou v roce 2000 Islámskou nadací v Praze. Podle názvu jako by se vyjadřovala k palestinsko-izraelskému sporu. Fakticky však jde především o obecně protižidovský a hanobící spisek plný tradičních antisemitských klišé, neštítící se mj. odvolávat na „Protokoly sionských mudrců“. Text je přitom koncipován jako odpovědi muslima na otázky křesťana, takže není pochyb: jde o cílenou snahu vyvolat odpor křesťanů vůči Židům. O spisku a jeho obsahu informovala i média, ale z křesťanských pozic, třeba od lidí, kteří se angažují v křesťansko-židovském dialogu, jsem nezaznamenal jedinou nesouhlasnou reakci.

Na všechny výstřelky přece není možné reagovat. Nebo snad myslíte, že by mohl být takovým nejdůležitějším společným úkolem křesťanů a Židů společný postoj k projevům antisemitismu, rasismu, netolerance a xenofobie?

Ne, takto instrumentálně bych si nedovolil ke křesťanům přistupovat. Židé od křesťanů určitě neočekávají – a to chci zdůraznit – že budou Židy jaksi opatrovat a chránit, vystupovat jako jejich veřejní advokáti. Ať si Židé jsou sami za

sebe. Současně však platí, že náboženský postoj se projevuje činy, že platí určité zásady víry, a na druhé straně i pravidla podstatná pro existenci demokratické, občanské společnosti. Na tomto základě je možno se v každodenním životě dobře sejit a vyjavit, jaké hodnoty vlastně Židé a křesťané v dnešním světě sdílejí. Takové souznění, byť u nás není nijak hlasité, se už ostatně v leccems projevuje a věřím, že tomu tak bude i nadále.

Děkuji za rozhovor.

S Leo Pavlátém hovořil Robert Řehák.

Foto archiv Leo Pavláta

Medailon

PhDr. Leo Pavlát se narodil r. 1950. Rok 1968 jej zastihl na střední škole, kde se pod vlivem tehdy nakrátko svobodných novin rozhodl studovat žurnalistiku. To se mu také záhy zdařilo na Fakultě žurnalistiky UK, z níž však již po prvním roce museli odejít všichni na režimu nezávislejší pedagogové. Studium ukončil diplomovou prací na téma „Sloupek v prvorepublikových Lidových novinách“. Po vojenské službě se stal redaktorem nakladatelství Albatros, kde pracoval až do roku 1990. Následující necelé čtyři roky strávil jako český diplomat v Izraeli. Od října 1994 působí jako ředitel Židovského muzea v Praze. Je autorem několika knih pro děti (Tajemství knihy, Osm světů, Pomsta čarodějky Simy, Příběhy z Bible), na židovské téma přednáší na různých fórech, překládá a přispívá do novin i časopisů.

Jako doprovod rozhovoru jsou v textu použity ilustrace Jiřího Běhouňky z knihy Leo Pavláta Osm světů.

SFARADIM – SEFARDŠTÍ ŽIDÉ

Mgr. Markéta Langová

*Je hřbitov staletý a hroby zašlých dnů,
v nich dávný leží lid u věčném snu.
Tu není láska ani nenávisť;
Mír mezi sousedy, kam pohlédnu.
Marně však namáhám zrak i sluch –
zde nepoznám otroky od pánů.*

Moše ibn Ezra (Granada XI. stol.)

Kdo jsou Sefardé?

Sefardé – מִדְרָאשִׁים סְפָרַדִּים – jsou obyvatelé Sefaradu. Tento výraz označuje Židy, kteří odvozují svůj původ od předků žijících ve Španělsku a Portugalsku, tedy na Pyrenejském poloostrově. O místě Sefarad se zmiňuje Bible: „Přesídlenci, to vojsko synů Izraele, obsadí, co je kenaanské, až do Sarepty a přesídlenci z Jeruzaléma, kteří jsou „v Sefaradu“ (בְּסַפְרָד), obsadí negebská města.“ (Abd 1,20) Toto místo bylo později identifikováno targumem a židovskými středověkými komentátory Rašim, Ibn Ezrou a Davidem Kimchim jako Španělsko nebo Pyrenejský poloostrov. Ze Španělska byli Židé vyhoštěni r. 1492, z Portugalska r. 1497.

Sefardé jsou dědici tradice babylónské komunity, uznávají stejně jako Aškenázové (מְאַשְׁכֵּנָזִים) Babylónský talmud a Šulchan aruch. Mají však odlišné náboženské tradice týkající se liturgie, modlitebního řádu, synagógálního života, výslovnosti hebrejštiny (výslovnost ivritu v Izraeli se blíží právě té sefardské) atd.

Od r. 1391 vznikala důsledkem křesťanské perzekuce a vynucených konverzí nová třída *anusim*, také *marranos* neboli „noví křesťané“. Španělské slovo *el marrano* (pl. *marranos*) znamená „vepř“ nebo „kanec“, hanlivě „prase“, „židák“. Tento výraz se na Pyrenejském poloostrově od 15. stol. užíval pro židovské konvertity. V židovském světě se před termínem *marranos* dává přednost označení *anusim* (אֲנוּסִים) jež značí „přinucení“. Z historického hlediska byli *anusim* všichni Židé donucení přijmout jinou víru, ať už v křesťanských nebo islámských zemích stejně jako jejich potomci, pokud tajně vyznávali judaismus.

Po vyhnání ze Španělska a Portugalska zakládali vyhnanci (*megorašim*) nové komunity v severní Africe, Itálii, v Holandsku, v Anglii, v Osmanské říši – zvláště v Erec Jisra'el a v Novém světě. Vliv Sefardů pronikl zejména mezi italské, balkánské a orientální židovstvo až do té míry, že se dnes všem neaškenázským Židům nesprávně říká Sefardé.

Ladino

Z původní místní mateřštiny iberských Židů – středověké španělštiny nebo portugalštiny – se stal judeo-španělský dialekt, známý také jako *ladino*, *giudezmo*, *djidió*, *romance*, *hakitia*, *jargon* nebo „špaňolština“ – protějšek *jiddiš*, jazyka aškenázských Židů. Ovšem ne všechny tyto názvy označují jeden a tentýž jazyk. Mnoho autorů by chtělo používat označení *ladino* jen pro jazyk náboženských textů a obecnou, hovorovou řeč označovat jako judeo-španělštinu, *djudyo*.

Vznik ladina můžeme znázornit následujícím vzorcem:

L1 – LV/LT – L2

L1 = hebrejštiny nebo aramejštiny

LV/LT = dialekt tří náboženství

L2 = ladino

Ladino je výsledkem slovního překlada z hebrejštiny nebo aramejštiny do LV/LT, je to psaný jazyk, který se omezuje pro náboženské užití a používal se již před rokem 1492.

Zkratka LV a LT znamená *langue vernaculaire* = obecná mluva, eventuálně může jít o *langue traduisante* = přeložený jazyk. Jsou užity k přeložení aramejských nebo hebrejských textů slovo od slova – tak docházíme k *ladinu* – hebrejské struktuře se španělskými slovy. Tento jazyk byl také užíván k náboženskému vyučování. Kolem roku 1620 povstává z různých dialektů mluvená judeošpanělština, zvaná *djudyo* nebo *giudezmo*.

Ladino bylo používáno všemi hispanofonními Sefardy, naproti tomu judeošpanělština se nevztahovala na

sefardské obce ve Francii a v Nizozemí, kde se mluvilo portugalsky nebo kastilsky, tzn. španělsky.

Zjednodušeně tedy vypadá poměr *ladino-djudyo* asi takto:

1. *Ladino* je písemný jazyk, který se neužívá pro všední potřebu, oproti tomu je *djudyo* mluvená obcovací řeč.

2. *Ladino* vzniklo dříve než *djudyo*.

3. *Ladino* je pevně zakotveno v hebrejštině, příp. aramejštině. Nese všechny znaky důstojného stáří, příkladnosti, krásy, naproti tomu vlastní obcovací jazyk (*djudyo*) je označováno jako směs (žargon).

4. Každá španělsky napsaná práce židovského autora může být napsaná pouze buď v *ladinu* anebo v kastilštině toho období. Tak vycházejí *Proverbios morales* (Mravní přísloví) od Šem Tov de Carrióna, sice psaná v hebrejštině, pod hebrejským písmem se však skrývá středověká španělština.

Nápis ze staré synagogy v Belmonte pocházející z r. 1297

5. Ne každý hebrejským písmem napsaný španělský text je *ladino* nebo judeo-španělština. Naproti tomu existuje mnoho judeošpanělských textů, které jsou napsány v latině a dokonce v cyrilici!

Pohled do historie

Historie Španělských Židů v datech
(podle Gertrude Hirschler)

412-711 – Období vlády Vizigotů

586 – král Reccared, původně ariánský křesťan, přestoupil ke katolické církvi. Začala persekuce Židů.

613 – král Sisebut ve shodě s církví stanovil, že Židé musí přijmout křesťanství, nebo opustit zemi. Tisíce Židů emigrovalo. Ti, kteří zůstali, oficiálně konvertovali ke křesťanství, ale mnoho z nich se později vrátilo k judaismu.

682 – praktikování judaismu bylo oficiálně zakázáno. Konvertité byli sledováni a vyloučeni z důležitých pozic.

711-cca 1085 – Muslimská éra

711 – muslimové dobyli Španělsko a jsou vítáni tajnými Židy jako zachránci. Mnoho Židů se vrátilo zpět do Španělska ze severní Afriky. Muslimové jim nabídli různé možnosti, někdy je pověřili i vojenským zabezpečením různých měst.

Cca 755-1031 – Umajjádský kalifát s Córdoba jako hlavním městem. Židé byli aktivní v mnoha zaměstnáních, včetně medicíny, zemědělství, obchodu a řemesel. Začal „Zlatý věk“ v historii španělského Židovstva, který dosáhl svého vrcholu v 11. a 12. stol.

Začátek 11. stol. – úpadek muslimského kalifátu ve Španělsku. V zemi bylo příliš mnoho menších království a knížectví. Křesťané z severu začali *reconquistu* = znovudobývání muslimského Španělska.

Cca 1085-1479 – Období přechodu

1085 – Toledo dobyto křesťany

1148 – Córdoba dobyta Almohady, militantní muslimskou (berberskou) dynastií z Afriky. Oni a Almoravidé (rovněž berberská dynastie) bojovali za udržení Španělska jako muslimské državy a za konverzi Židů k islámu. Mnoho Židů uteklo do severního Španělska, které bylo v rukou křesťanů.

1212 – Almohadé utrpěli zásadní porážku od křesťanského vládce Alfonsa VIII. Kastilského v bitvě o Navas de Tolosa.

1250 – papež Inocenc IV. odmítl dovolit Židům z Córdoba postavit novou synagogu.

1263 – otevřela se židovsko-křesťanská disputace v Barceloně. Křesťanským mluvčím byl Pablo Christiani, židovský konvertita. Židy reprezentoval rabi Moše ben Nachman (Nachmanides), který byl později vyhnán a usadil se v Jeruzalémě. Zemřel Rabi Jonah ben Avraham Geron-di, talmudista a moralista.

1327 – v Toledu zemřel Rabi Asher ben Jehiel (Roš), vynikající talmudista a zákonodárce.

1348 – začal masakr Židů jako velká odezva na epidemii moru.

1391 – v Seville vznikly protizidovské nepokoje. Tento začátek vlny násilí se rychle rozšiřoval přes Iberský poloostrov a do konce roku mu padlo za oběť 50 000 lidí. Tyto nepokoje daly vzniknout

marranům, kteří tak mohli přežít za cenu konverze. Židovské komunity z Valencie a Barcelony byly zničeny.

1413 – v Tortose se otevřela židovsko-křesťanská disputace. Křesťanským mluvčím byl Geronimo de Santa Fè, konvertita z judaismu. Židy zastupoval filosof Josef Albo a Don Vidal Benveniste (byl vybrán, protože uměl latinsky). Disputace vyústila ve vydání papežské buly, která zakazovala Židům studovat Talmud.

1424 – Don Alfonso V. Aragonský uděluje Barceloně právo vyloučit Židy pro všechny časy.

1435 – masakry a konverze Židů na Majorce.

1473 – masakr marranů v Cordobě a Valladolidu.

1474 – masakr Židů v Segovii.

1479 – království Aragonské a Kastilské se sjednotily pod králem Ferdinandem a královnou Isabelou. Účelem bylo stanovit katolicťví jako jedinou možnou víru v jejich zemi.

1479 – 1497 – vyhnání

Cca 1480 – ve Španělsku byla ustanovena inkvizice, Tomás de Torquemada byl jmenován po třech letech generálním inkvizitorem.

1492

2. ledna – Ferdinand a Isabela triumfálně vstoupili do Granady.

30. března – Ferdinand a Isabela podepsali dekret o vyhoštění Židů ze Španělska. Následujícího dne byl tento dekret zveřejněn.

2. srpna – začalo období vyhnání Židů. Mnoho exulantů uteklo do Ottomanské říše, která byla pro Židy ze Španělska otevřená.

1496 – Portugalský král Manuel nařídil vyhnání všech Židů z Portugalska.

1497 – Židé byli z Portugalska vyhnáni.

1497-1794 – druhá diaspora.

1506 – masakr marranů v Lisabonu.

1508 – zemřel Don Jicchak Arabanel, hlava španělského židovstva a dřívější důvěrník španělských monarchů.

1536 – v Portugalsku byla ustanovena inkvizice, aby dohlížela nad věrností „nových křesťanů“. To vyústilo ve velkém měřítku v útěk těchto „nových křesťanů“ z Portugalska. Ti zakládali „portugalské komunity“ v západní Evropě, případně i v Novém světě.

1577 – portugalským marranům bylo uděleno povolení usadit se v Brazílii.

1593 – první židovští osadníci – Sefardé – přijeli do Amsterdamu.

1597 – byla zasvěcena první syngoga v Amsterdamu, Bejt Jaakov.

1629 – Holandská Západníindická společnost povolila náboženskou svobodu židovským osadníkům v holandské Západní Indii.

Cca 1642 – první židovští osadníci přistáli v Brazílii.

1654 – Recife v Brazílii připadlo pod portugalskou vládu. Skončila tak legální existence prosperující židovské komunity. 7. září – skupina 23 židovských uprchlíků z Recife přistává v Novém Amsterdamu.

1656 – žádost Rabiho Menaše ben Israele o oficiální povolení praktikování judaismu v Anglii byla povolena. Starší židovské komunity v Amsterdamu exkomunikovali Barucha (Benedikta) Spinozu.

1675 – v Amsterdamu byla zasvěcena Portugalská synagoga.

1699 – začala stavba Bevis Marks synagogy, nejstarší londýnské židovské modlitebny.

1730 – obec Shearith Israel (zřízena 1654) zasvětila první synagogu na Mill Street v dolním Manhattanu.

1763 – obec Yeshuat Israel z Newportu (zřízena 1677) zasvětila „Touro synagoge“.

1782 – obec Mikveh Israel z Philadelphie (zřízena 1745) zasvětila první synagogu.

1794 – obec Beth Elohim z Charlestonu (zřízena 1749) stavěla první synagogu.

Polovina 18. století až současnost – Smír

V polovině 18. století několik židovských jedinců, převážně z Gibraltaru, praktikovalo pod britskou ochranou soukromě judaismus v Portugalsku.

1813 – v Lisabonu je oficiálně založeno společenství pod záštitou Rabiho Abrahama Dabellu.

1869 – španělská ústava povolila náboženskou svobodu všem obyvatelům Španělska a odstranila tak překážku pro Židy legálně se usadit v zemi. Koncem 19. století bylo Židům povoleno žít ve Španělsku jako jednotlivcům, ne však jako organizované komunitě.

1902 – byla postavena nová synagoga v Lisabonu, nebylo ovšem dovoleno, aby nesla vnější znaky modlitebny.

1910 – po revoluci v Portugalsku byla ustanovena náboženská svoboda.

1914-1918 – během První světové války Madrid poskytl azyl Židům – uprchlíkům a exulantům, včetně sionistického vůdce Maxe Nordaua a orientalisty Abrahama Shaloma Yahuda.

1917 – v Madridu je zasvěcena první synagoga od dob Vyhnání a poté, co Alfonso XIII. zrušil zákaz synagog ve Španělsku.

1939 – Portugalsko mělo malou židovskou komunitu, kterou vedl učenec a ekonom Moses Bensabat Amzalek, přítel portugalského premiéra Antonia de Oliviera Salazara.

1935-1945 – mírný příliv Židů do Španělska jako důsledek II. světové války a nacistického pronásledování. Tisíce jiných Židů přes Španělsko utíkalo. Mnoho tisíc

Židů prchalo přes Portugalsko, zvláště přes Lisabon, na své cestě do svobodného světa.

1941 – v Madridu byl založen Institut Arias Montano pro židovská studia a oddělení židovských studií bylo organizováno v rámci madridské University.

1949 – v Madridu byla zasvěcena veřejná synagoga, druhá od doby Vyhnání.

20. leden 1965 – první setkání mezi Židy a hlavou španělské vlády od Vyhnání. Generál Francisco Franco rozhovořil se Židy o legálním statusu španělské židovské komunity. Bylo uděleno legální uznání židovské komunitě, poprvé od Vyhnání.

26. června 1967 – španělská sněmovna schválila zákon o náboženské svobodě, udělující Protestantům a Židům právo veřejných bohoslužeb, poprvé od doby, kdy Ferdinand a Isabela prohlásili katolictví

List iluminované Mišnej Tóra - rukopis ze Španělska z roku 1472 (5232)

Portugalští marrané (30. léta)

jako jedině legitimní náboženství Španělska. Tímto zákonem bylo Židům poprvé dovoleno označit místo svých bohoslužeb a inzerovat své náboženské služby.

16. prosince 1968 – v Madridu byla postavena a posvěcena první nová synagoga během 600 let. V tentýž den španělská vláda zrušila dekret o vyhnání Židů podepsaný Ferdinandem a Isabelou.

1990 – Nadace prince Asturského udělila Cenu svornosti prince Asturského Sefardské světové komunitě. Sefardský duchovní vůdce Haham Dr. Solomon Gaon přicestoval do Španělska, aby přijal udělení této ceny jménem všech Sefardů od korunního Prince Filipa.

Sefardská literatura

Sefardskou literaturu je možno rozdělit do tří kategorií:

1. díla psaná v hebrejštině
2. díla psaná ve španělštině (včetně ladina) a portugalštině
3. anonymní lidová literatura v ladinu

Do první kategorie patří biblické komentáře, polemická literatura, poezie, drama, právní texty, kabalistické práce takových osobností jako Jicchak Arabanel, Josef Caro, Manaše ben Israel, David Franco Mendes. Tvoří část hlavního proudu hebrejské literatury tohoto období.

Druhá kategorie zahrnuje práce napsané před vyhnáním Židů. Pozoruhodné jsou *Proverbios morales* od Sem Tov (také Santov) de Carrióna a překlad Bible s poznámkami od Moše Arragela (1430). Spisy vzniklé po vyhnání mají sklon být

druhotné nebo polemické, zaměřené především k zušlechtění toho, co hebrejštinou postrádá. Důsledkem toho tvoří překlady nebo adaptace z hebrejské formy podstatnou část této literatury. Slavná Ferrarská Bible z roku 1553 byla záhy v zájmu orientálních Sefardů upravena do ladina. Mezi další části Bible, které vyšly ve španělštině pro liturgické užití, patří volné zpracování (parafráze) Pentateuchu od Jicchaka Aboaba da Fonseca (1681), parafráze Žalmů od Leona Templu a parafráze Písně písní, vycházející z Targumu. Do španělštiny byla přeložena Mišna, stejně jako další velká díla židovské literatury, jako „Kuzari“ Jehudy Haleviho (1663), „Návod k povinnostem srdce“ od Bachji Ibn Pakudy (1610), jehož portugalická verze vyšla v roce 1670 později ještě verze v ladinu.

Mezi polemická díla patří soubor dialogů v portugalštině vztahující se k židovským dějinám od počátků, zamýšlené k upevnění víry konvertitů a projevení Božího plánu s Izraelem.

Mravní a inspirující spisy zahrnují *Regimiento de la vida* (1564) od Moše Almosnina a *Extremos y grandezas de Constantinople* (1638) a dále *La certeza del camino* (1666) od Abrahama Israela Pereiry, pojednávající o Boží prozřetelnosti a Boží lásce. Velký význam má „Me-Am Lo'ez“, podrobný výklad Bible na základě Talmudu a Midraše, dílo, jež začal turecký učenec Jacob Culi a po jeho smrti v něm pokračovali další. Tento spis rychle stal vademecem Sefardů mluvících ladinem a dosáhl postavení náboženské (svaté?) knihy. Jeho nápaditost spojená

s náboženskými náměty dělá z tohoto díla skvělý prostředek spojující zábavu s poučením. Získalo z okruhu Židů učence, kteří záměrně usilovali o pozvednutí duchovní úrovně Židů v Otomanské říši, mezi kterými byla chudoba, nevzdělanost a negramotnost běžná.

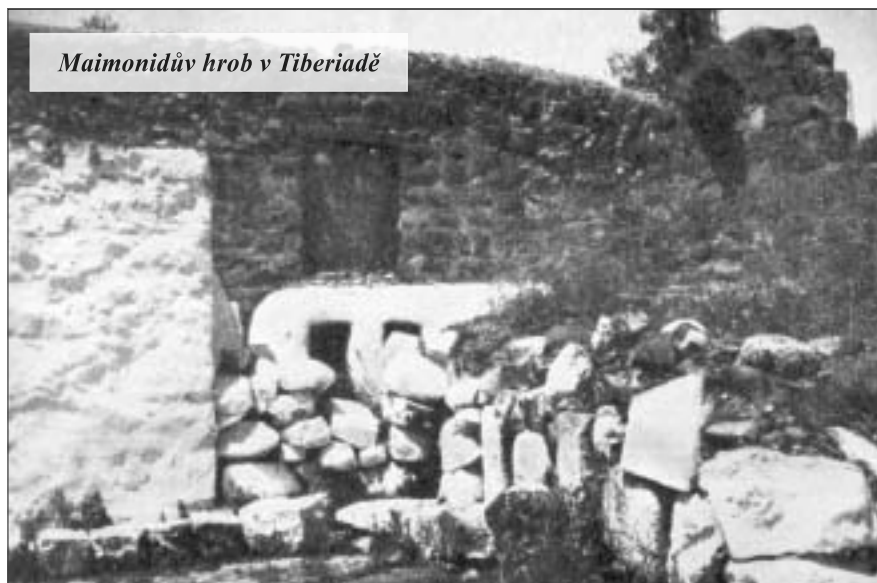
Sefardská lidová literatura spočívá v nesmírném množství textů balad v ladinu, tzv. *romanceros*, které se zachovaly v rukopisech a křehké paměti nejstarší generace mluvících ladinem.

Filosofie

V islámském prostředí se cca v 10. stol. začala také u Židů rozvíjet u Židů filosofie, které se do té doby nevěnovali. Antičtí filosofové, polyteisté, byli vzdáleni od Jediného Boha Židů a Smlouvy. Ptát se po podstatě Boha znamenalo počátek nevěry. Teprve ve styku s islámskými filozofy, kteří také věřili v jednoho Boha, se u Židů vzbudil zájem o filosofii. Už to nebyla pouze otázka distancované argumentace, ale otázka angažované religiozity. Navíc se objevila potřeba logické argumentace, protože v Orientu i ve Španělsku vedle sebe žila tři monoteistická náboženství, která se odvolávala na bezprostřední boží zjevení a bylo potřeba své náboženství obhájit jako to „správné“ a ostatní jako „falešná“. A právě ve Španělsku žilo vedle významných islámských filozofů také několik významných židovských filozofů. Např.:

Salomo ben Jehuda Ibn Gabriol, novoplatonik, který se narodil cca v r. 1020 v Malaze v Andalusii a r. 1052 zemřel ve Valencii. Jeho hlavním dílem je „Pramen života“, původně napsaný v arabštině a náboženská poezie „Koruna království“, která se dokonce používala při synagogální liturgii.

V 11. století žil Bachja Ibn Pakuda, rovněž novoplatonik. Jeho hlavním dílem je „Návod k povinnostem srdce“, sepsaný v arabštině. Další osobností je Jehuda ben Samuel Halevi. Narodil se roku 1080 v Toledu, studoval v muslimské Andalusii a v Córdobě založil rabínskou akademii a jeho hlavním dílem je kniha „Kuzari“. Abraham Ibn Daud byl prvním židovským aristotelikem. Narodil se roku 1110 v Córdobě a zemřel v Toledu. Kromě filosofie se zabýval také dějepisectvím, medicínou a astronomií. K jeho filosofickým dílům patří „Vznešená víra“, originál byl sepsán v arabštině. Ze Španělska pochází i významná osobnost Moše Maimonides. Na-

Maimonidův hrob v Tiberiadě

rodil se roku 1135 v Córdoba a filosofii ho vyučovali arabští učitelé. Po dobytí Córdoba netolerantními Almohady, se rodina vystěhovala a usídlila v Maroku. Maimonides se pak odebral dále na východ do Izraele a pak do Fustatu (Staré Cairo) v Egyptě, kde se stal lékařem a přednášel filosofii. Roku 1190 dokončil své hlavní filosofické dílo „Učitel tápajících“. Ve Fustatu roku 1204 zemřel. Pohřben je u Genezaretského jezera v Tiberiadě. K filosofům, kteří žili po Maimonidovi patří Moše Nachmanides, Chasdai ben Abraham Crescas a Josef Albo. Nachmanides, známý také pod zkratkou svého jména רמבן Ramban (jeho španělské jméno je Bonastrug da Porta) byl významný i jako kabalista a exegeta. Narodil roku 1194 v Geroně a zemřel roku 1270 v Akku. Sepсал „Knihu vykoupení“, kde dokazoval, že vykoupení ještě nenastalo a exegeticky zpracovává ta místa v Bibli, která jsou důležitá pro jeho výklad. Filosof, teolog a státník Chasdai ben Abraham Crescas se narodil v Barceloně roku 1340 a zemřel v Zaragoze roku 1412. Sepсал traktát proti křesťanským dogmatům „Vývrácení zásad křesťanského náboženství“. Hlavním filosofickým dílem je „Světlo Páně“. Josef Albo byl Crescovým žákem. Narodil se v druhé pol. 14. století a zemřel roku 1440. Své hlavní nábožensko-filosofické dílo nazval „Kniha zásad víry“.

Sefardská mystika

Ke španělským Židům patří také několik významných osobností, které se věnovaly židovské mystice a rozvíjely ji. Kabala קבלה (= přijetí) je původně

talmudské označení pro ústní tradici; později byl tento termín přenesen na židovskou mystiku. Jako historický jev kabala vznikla ve 2. pol. 12. stol. v Provinci v Languedoku a odtamtud během 13. stol. přešla do Španělska, kde prožila svou klasické období. Důležité středisko se nacházelo v Geroně. V období mezi lety 1215 a 1265 zde působila řada kabalistů. K nejvýznamnějším patří např. Abraham ben Jicchak, Ezra ben Salomo, Azriel z Gerony a Jakob ben Šešet. Významným zástupcem kabaly a byl také Moše Nachmanides, zmiňovaný již výše.

Nejdůležitějším dílem španělské kabaly byla kniha Zohar (Záře). Po vyhnání Židů z Iberského poloostrova se středisko kabalistů přesunulo do Safedu v severní Galileji. Zde pak žili a působili v 16. stol. Moshe Cordovero a Jicchak Luria.

Sefardé dnes

Dnes tvoří Sefardé pouze zlomek světového Židovstva. V Izraeli však Sefardé a orientální Židé představovali až do hromadného přistěhovalectví Židů z bývalého SSSR celou polovinu židovského obyvatelstva. V r. 1900 existovalo ve světě 300 titulů časopisů v judeo-španělsčině, z toho dnes takové existují pouze dva: „Shalom“ v Turecku a „La Luz de Israel“ v Izraeli. V r. 1979 byl v Izraeli založen časopis „Aki Jerushalayim“ (Tady Jeruzalém), s podtitulem „Revista de la Emisyon en Djudeo-Espanyol de Kol Israel – La Boz de Israel“.

Ve španělském Toledu bylo v r. 1964 založeno *El Museo Sefardí* (Sefardské muzeum) a bylo instalováno do synagogy

Samuela ha-Leviho (La Sinagoga de Samuel ha-Levi). Tato synagoga je obecně známa pod jménem Sinagoga del Tránsito. Je to nejvýznamnější architektonická ukázka španělsko-židovské minulosti. Nařídil ji postavit Samuel ha-Levi v pol. 14. stol. Je zdobená ve stylu *mudéjar* (čti mudéchar) s krásnými polychromovanými dekorativními motivy a nápisy v hebrejštině a arabštině. Katolickými králi Ferdinandem a Isabelou byla synagoga věnována Calatravskému vojenskému řádu, jehož rytíři ji přeměnili na převorství San Benito. V pozdějších stoletích, za úpadku vojenských řádů, se změnila v poustevnu zasvěcenou Zesnutí Panny Marie (Tránsito de Nuestra Señora). Během napoleonských válek se synagoga používala jako vojenský barák. V r. 1877 byla prohlášena za národní památku a dnes tato synagoga slouží Ministersvu vzdělání a kultury jako Muzeum Sefardů. Chce pojmout co možná nejúplnější pohled na historii Židů ve Španělsku a jejich přínos španělské a evropské kultuře.

Literatura

Newman, J., Sivan, G.: *Judaismus od A do Z*, Sefer, Praha 1992
Schubert, K.: *Židovské náboženství v proměnách věků*, Vyšehrad, Praha 1994
Sprache und Identität im Judentum, Herausgeben von Karl E. Grözinger, kap. Haßler, G., *Das Sephardische: Gesichte, Sprachkontakte, Sprachbewußtsein*
Langer, J.: *Zpěvy zavržených*, Vyšehrad, Praha 2000
The Sephardic Journey 1492-1992, Yeshiva University Museum, New York 5752 (1992)
Encyclopaedia Judaica

Mgr. Markéta
Langová
Autorka je
absolventkou
UK-KTF

KŘESŤANSTVÍ JE SOUČÁSTÍ ISLÁMU ...

S RNDr. Vladimírem Sáňkou (VS) a ing. Mohamedem Abbasem (MA) hovoří Jiří Hoblík (JH) a Mikuláš Vymětal (MV).

Muslimové v Čechách

JH: *Necítíte se v České republice jako muslim trochu exoticky?*

VS: Necítím. Beru islám jako víru, která mě oslovila a je mi nejbližší i v České republice. Kdybych žil kdekoli jinde na světě, cítil bych se tam jako muslim přirozeně. Druhou věcí je, jak mě vnímá okolí. Někteří lidé z mého okolí mě možná vnímají jako něco nezvyklého. I to přirozeně, vzhledem k historii naší země. Do kontaktu s islámem přišli Češi vlastně velice málo i ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi. Myslím si, že je otázkou času, kdy se ten vztah pomalu změní k lepšímu.

JH: *Můžete posoudit, jak tento posun probíhá?*

VS: Mohu posoudit posledních deset let. Před těmi deseti lety bylo povědomí o islámu jen malé a zkreslené. Do jisté míry je tomu i dnes, ale myslím si, že lidé jsou přece jenom mnohem více informovaní. Kdo má zájem poznat islám jako víru, má mnohem více možností.

MA: Vzpomínám, že od doby, kdy jsem přišel do Čech, se situace velmi zlepšila. Přispívá k tomu také rozvoj techniky. Před čtrnácti lety jsem byl jako cizinec v Čechách skoro jako na ostrově daleko od islámu. Teď mohu v televizi vidět třicet programů z arabských států. Vzpomínám si, že před čtyřmi lety jsem si poprvé koupil satelit, den před ramadánem. První den ramadánu jsem se podíval do novin a necítil jsem vůbec, že je ramadán. Jakmile jsem pak zapnul televizi a přepnul dva tři programy, začal jsem se cítit tak, jako vy například na Štědrý den. Už jsem se necítil být tak daleko od islámu.

Navíc jsou tu teď islámská centra a mešity. Když jsem před čtrnácti lety bydlel na vysokoškolské koleji a držel půst, byl jsem sám. V islámském centru potká člověk také ostatní muslimy.

Všechny ty věci dohromady zamezují pocitu výlučnosti či exotiky. Tento pocit ostatně může působit více zvenčí, než zevnitř. Muslimové totiž pokládají křesťanství za součást islámu. Islám však není součástí křesťanství a proto Češi mohou mít spíše pocit, že muslimové jsou tu exotičtí, než sami muslimové. Pro islám nejsou zeměpisné hranice příliš důležité. Mám pocit, že v Čechách je situace podobná, jako byla před čtrnácti sty lety v Súdánu. Tehdy tam i v dalších muslimských státech, jako je Irán či Sýrie, vládlo křesťanství. Křesťanství je proto součástí naší kultury.

MV: *Jaký máte vztah ke křesťanům?*

MA: Mnoho lidí si myslí, že v islámských státech panují protikřesťanské nála-

prvkem. V Súdánu jsou kostely už z počátku letopočtu, máme tam malby a fresky, na nichž je Ježíš jako Afričan, jako černoch, staré křesťanské knihy a nápisy. Muslim nemůže jít proti křesťanství, Ježíšovi či bibli. Muslimové věří, že i Bible je od Boha. Věřící dokonce i, že Ježíš se vrátí v soudný den a upevní víru v Boha. Muslim, který by nevěřil v Ježíše, by také nemohl věřit v ty části Koránu, kde se o něm píše. Myslím si však, že křesťané by si měli dávat pozor na politické síly, které se snaží využít křesťanství proti islámu. Domnívám se, že to nemá nic společného s křesťanstvím.

MV: *Přispěla ke změně pohledu na muslimy také demokratizace naší společnosti před dvanácti lety?*

Ing. Mohamed Abbas a RNDr. Vladimír Sáňka

dy či názory. Musíme přitom oddělit dva typy křesťanství. Jeden typ křesťanství je ten, který je místní a byl tam stále. S tím naši lidé nemají problém. Potom je však koloniální křesťanství. To s sebou přinášelo zbraně, přinášelo i nenávisť, která rozdělila zemi, jako tomu bylo například v Súdánu. Lidé u nás nejsou proti křesťanství, ale proti jeho kolonialistické podobě. Muslimové si uvědomují, že křesťanství v islámských státech vždy bylo místním

VS: Myslím, že určitě. Přinejmenším tím, že se otevřely obzory, lidé mohli více cestovat a začalo se sem dostávat více informací. K tomu pokročil rozvoj technologie, máme internet, na kterém můžeme zjišťovat informace o islámu. Určitě k tomu přispěla i změna režimu. Za minulého režimu byl jakýkoliv věřící člověk na okraji společnosti. Nebyla tu svoboda víry a myslím, že po osmdesátém devátém roce se to změnilo k lepšímu.

JH: Máte možnost mluvit o islámu za hranicemi vlastní obce?

VS: Ano. Noviny občas dělají rozhovory s některým z muslimů a občas se objeví v nějakém televizním pořadu nebo v rozhlasovém vysílání. Konají se také mezináboženské dialogy. Z naší iniciativy může vyjít například nějaká publikace či občas konáme nějakou přednášku. Myslím, že naše aktivity jsou zatím dost omezené, díky tomu, že muslimská obec je poměrně malá.

MV: Na kolika místech v České republice se schází muslimové ke společným modlitbám?

VS: V Praze jsou tři modlitebny. Hlavní pražská modlitebna – Islámské centrum je v Praze 9, Kyjích. Pak je menší modlitebna v Karlíně a modlitební místnost v centru na Václavském náměstí. Islámské centrum s modlitebnou je také v Brně. Potom jsou modlitebny, které si pro vlastní potřebu zařídili vysokoškolští studenti z muslimských zemí, většinou na kolejích – v Praze, Hradci, Olomouci, Liberci, Plzni. Další modlitebny slouží turistům a pacientům v některých lázních – v Karlových Varech, Teplicích, Jáchymově. V Teplicích a Karlových Varech se uvažovalo dokonce o stavbě mešity.

Osobní postoje víry

MV: Které okamžiky vašeho dětství a mládí přispěly vaší víře?

MA: Můj otec byl diplomat. Od svých čtyř let jsem byl v zahraničí. Zpočátku v arabských zemích, ale později také

v Moskvě, Aténách i v Praze. Otec byl věřící člověk. I když byl diplomat, nepil alkohol, což bylo trochu netypické a doma jsme se postili. V dětství jsem se naučil, že i když jsme byli v cizině, tak náš byt byl pro nás ostrovem islámu. Získal jsem imunitu, abych islám neztratil, i když jsem v cizině a okolí má na víru jiný pohled. Jsou také muslimové, kteří se islámu vzdávají – začnou pít alkohol, přestanou dodržovat některá pravidla islámu a podobně.

VS: Vyrstl jsem a byl vychován v naprosto ateistickém prostředí, ze svého dětství si nedokáže vzpomenout na nic, co by ukazovalo k tomu, že se ve svém středním věku stanu věřícím člověkem. Jak vychová v rodině, tak i ve škole byla naprosto ateistická. Na víru se hledělo jako na něco, co už je překonané. Duchovní rozměr v životě jsem začal hledat až po třicítce.

MV: Vzpomněl byste si na některé rozhodující okamžiky ve Vaší cestě víry, které přispěly k tomu, že jste se stal muslimem?

VS: V období, kdy jsem hledal ukotvení v životě a smysl života jsem hledal odpovědi na různé otázky, které občas napadnou asi každého – jak vzniknul vesmír a zda vůbec existuje Bůh. Došel jsem k závěru, že víra je něco přirozeného a logického. Vysvětlovala mi otázky vzniku vesmíru. Jako přírodovědec (geolog) jsem věřil v teorii velkého třesku a dodnes ji připouštím. Tato teorie říká, že před velkým třeskem neexistovala hmota, neexistoval prostor, neexistoval čas... A najednou jsme tu měli rozpínající se vesmír. Myslím, že existence Boha vysvětluje mnohé a dávala mi i smysl

života, jistotu, že existuje spravedlnost. Pochopil jsem, že víra je pro člověka důležitá věc. Potom jsem přemýšlel, jak je to s monoteistickými náboženstvími a za krátkou dobu uviděl kontinuitu od judaismu přes křesťanství k islámu. Muslimem jsem se stal, protože muslimové věří v poselství všech proroků, kteří pocházejí od téhož Boha. Závěrečné poselství Mohamedovo pak pouze završuje Boží poselství lidstvu. Po celou dobu, co jsem se seznamoval s islámem, jsem na něm nenašel nic, co by mi zásadně zpochybnilo toto mé rozhodnutí.

MV: Když jste hledal víru, byl jste v kontaktu s nějakými muslimy?

VS: V té době ne. V kontaktu s muslimy jsem byl několik let předtím, během svého služebního pobytu v Sýrii. Pracoval jsem necelé tři roky jako geolog. Tam jsem se setkal s muslimy a poznal jsem tam mnohé z kultury, chování, rodinných vztahů, tradic, které mají islámský základ. (Sýrie je ovšem sekulární stát a ne všechno, co v ní vidíme, je islámské.) Něco z obdivu k této kultuře ve mně zůstalo. Pak jsem se vrátil domů a žil tu jako předtím. K islámu jsem konvertoval až zhruba před sedmi lety. V té době jsem nebyl v kontaktu s praktikujícími muslimy. Až potom, co jsem přijal islám, přišel ke mně na pracoviště jeden doktorand z Egypta, který mně mnoho naučil a hodně mi prakticky pomohl.

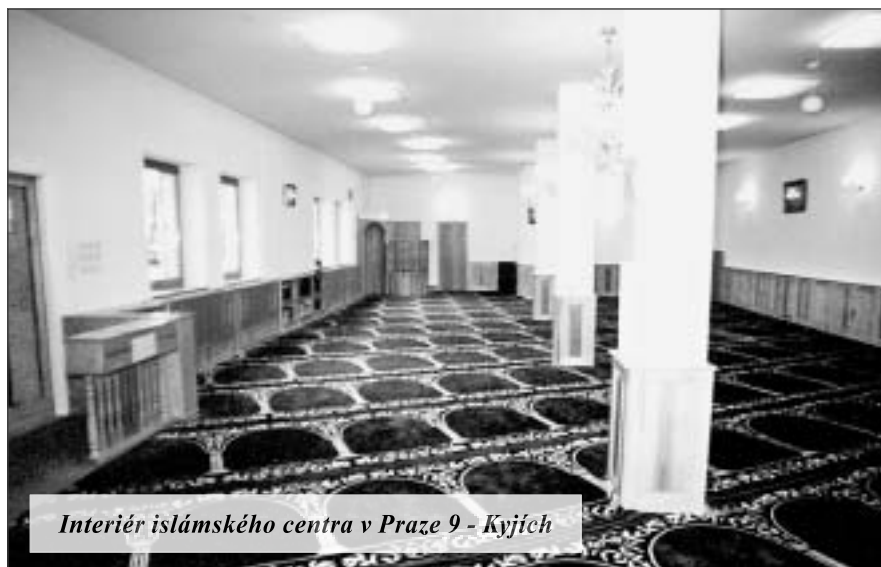
Islámská misie

MV: Kolik věřících zdejší muslimské obce mělo podobnou cestu víry jako vy, tedy že k víře přišli sami?

VS: Mnoho z nich k tomu přišlo samo, ale každý svou cestou. Někdo začal studovat arabštinu a tak se dostal k literatuře, Koránu či knihám o islámu, další cestoval po muslimských zemích, někdo jiný se tady u nás setkal se studenty z muslimských zemí ... Těch cest je asi tolik, kolik muslimů u nás.

MV: A kolik je tedy v současnosti českých muslimů?

MA: Za poslední dva roky jen u nás přistoupilo k islámu dvacet lidí. Nemáme ale přehled o všech. Stane se třeba, že někdo přicestuje do Egypta, tam se stane muslimem, potom se vrátí zpátky a tady o něm nevíme. Domnívám se proto, že v současnosti může být asi pět set čes-

Interiér islámského centra v Praze 9 - Kyjích

kých muslimů. Často se stane, že někdo cestuje třeba do Alžíru a představuje si, jak je islám špatné náboženství. Jakmile tam přijede, je šokovaný, že to tam vypadá úplně jinak. To ho ovlivní a třeba za dva roky jede zase jinam, třeba do Egypta a napřesrok pro změnu třeba do Saúdské Arábie a pak konvertuje k islámu.

MV: Jak probíhá islámská misie u nás?

MA: Většinou přes osobní kontakty. Často nás navštíví lidé, kteří chtějí cestovat do zahraničí. Jindy sami navštívujeme školy v rámci občanské nauky. Ale to vše je jen informativní, protože o sobě chceme informovat. Kdybychom srovnali misijní činnost a její ovoce a lidi, kteří přistoupili k islámu sami, protože si sami koupí knihy a čtou, protože cestují anebo mají ve škole spolužáky, tak misie je velmi malá. Ale islám má své kouzlo. Už dnes je v západní Evropě jedním z nejrozšířenějších náboženství, a to skoro bez misijní činnosti. Obrovský vliv měly také teroristické útoky v New Yorku. Mnoho lidí se začalo zajímat o islám a číst Korán. A když někdo chtěl vědět, co je špatného na islámu, tak zjistil, že s těmi negativními věcmi to není tak, jak si předtím představoval a že je hodně dobrých věcí, o kterých nevěděl. Kromě toho je v Evropě velký počet lidí z arabských zemí. Když mají stánky a prodávají noviny nebo jídlo, tak jsou v každodenním kontaktu s lidmi. Někteří se tam ožení a z jeho dětí se stanou muslimové. A jeho manželka se stane muslimkou anebo přítelkyní islámu. V Čechách to ještě není vidět, ale myslím, že časem to tu bude stejné. Je tu velká arabská komunita, hodně lidí tu založilo rodinu a mají děti. A pak mnoho lidí, když založí rodinu se začne zajímat o náboženství. Například jedna Češka jela do Británie a tam se setkala s muslimy a stala se sama muslimkou. A pak hledala něco o islámu v češtině. Takže existence muslimů na západě ovlivňuje Čechy, kteří tam cestují a vidí, že mešity jsou něčím normální.

MV: Nakolik je tento misijní úspěch dán vysokou porodností v muslimských rodinách?

VS: Nějakou roli to hraje, ale neodvážil bych se odhadovat, jakou. Ale je také hodně lidí, kteří přijali islám, aniž by vyrostli v muslimské rodině.

JH: Do které země byste poslali někoho, aby se seznámil s islámem?

MA: V islámských zemích má v postkolonialistické době západní evropská kultura obrovský vliv a jejich podoba se hodně vzdálila islámu. Dnes už na světě neexistuje společnost, do které byste přišel jako do společnosti z doby Muhammada.

MV: Máte přátele i mezi nevěřícími?

VS: Ještě z předešlé doby mám přátele mezi křesťany i nevěřícími, s nimiž mě pojí různé mé koníčky, a tak se neizolují od nemuslimské společnosti. V současnosti mám ovšem víc přátel v muslimské komunitě.

MA: Měl jsem hodně nevěřících přátel ve škole a dokonce po mnoha diskusích se mnozí z nich stali křesťany. (smích) Například jeden přítel ke mně přišel po čtyřech letech a říkal, že se stal protestantem. Ptal jsem se ho: Je na mně něco špatného, že jste se nestal muslimem? Nebo je něco špatného na tom, co říkám? A on řekl: „Ne, Mohamede, uvěřil jsem v Boha

díky tomu, že jsme dlouho diskutovali. Viděl jsem před sebou tři náboženství: islám, křesťanství a judaismus. Žid být nemůžu, protože to nejde a islám je mi cizí. Tak mi zbylo křesťanství. Katolictví se mi nelíbí, a tak jsem se stal protestantem.“ Tak jsem se tomu také smál. Ale někteří spolužáci se stali muslimy.

JH: Máte nějakou zkušenost s „odpadlíky“? A troufl byste si jako odpadlíka někoho označit?

MA: Dříve byli v arabských zemích komunisté, a myslím si, že mnozí z nich nebyli muslimové, ani praktikující, ani přesvědčením, protože komunismus je

mimonáboženský. Ale neznal jsem žádný případ, že by někdo úplně odpadl, i když jsem o tom slyšel.

VS: Když se někdo stal muslimem a pak jsme ho tu neviděli, tak o něm nic říci nemůžeme, protože nevíme, co způsobilo, že se s námi přestal stýkat. A je velice ošemetné někoho označit za odpadlíka. Člověk sám o sobě otevřeně neřekne, že je odpadlík. Někdo se třeba ukvapí, protože nezná islám dobře, a z povrchního zájmu prohlásí, že je muslim, a pak zjišťuje věci, kterým nerozumí a nedokáže je praktikovat – a jako by si to rozmyslel. Ale kdo přijme islám, neměl by se ukvapit.

JH: Podle tradice je muslim už ten, kdo řekne islámské vyznání víry – není to návod k povrchnosti?

VS: Já myslím, že rozhodující je opravdová víra, vnitřní vztah mezi člověkem a Bohem. Někdo tuto větu říci ani nemusí, nemusí to říci před svědky a třeba ani nemá kontakt s muslimy – a já si troufám říci, že je také muslim.

MV: Jak vnímá islám poměr lidské odpovědnosti za vlastní skutky a Boží všemohoucnosti?

VS: Každý sám je zodpovědný za své rozhodnutí, jak se zachová. Zdá se mi, že odpovědi islámu jsou jasnější, než kdekoli jinde.

MA: Islám uvažuje o lidském životě jako o zkoušce. Nové věci, které musí člověk řešit, jsou součástí té zkoušky. Člověk jde nakonec podle svých činů buď do ráje, nebo do pekla. Jedním z těch činů je nalézání odpovědí. Islám vybízí k hledání odpovědí. Existuje výrok proroka Mohameda, který říká, že kdo usiluje a učiní správné rozhodnutí, má dva dobré skutky. Kdo usiluje a rozhodne se špatně, má jeden skutek, za to, že nad věcí přemýšlel. Samo to úsilí je pro něj plus. A když usiluje a ještě udělá tu věc správně, má dvojnásobek. Jeden dobrý skutek za to, že usiloval a druhý za to, že udělal tu věc správně. Islám neříká člověku „nepřemýšlejte“. Přesně naopak: „Přemýšlejte, snaž se najít řešení“.

JH a MV: Jaké máte zkušenosti s mezináboženským dialogem?

VS: Mám s ním většinou dobré zkušenosti. Myslím, že mezináboženský dialog je prospěšný pro všechny strany, protože se odbourávají různé předsudky a neznalost o tom druhém. Z neznalosti může

plynout třeba i nedůvěra až nepřátelství. V Koránu je verš, v němž Alláh říká, že stvořil z lidí národy a kmeny proto, aby se vzájemně poznali. To je myslím vybídnutí k tomu, abychom se vzájemně poznávali v dialogu. Ten dialog můžeme samozřejmě činit jen s těmi lidmi z jiných náboženství, kteří jsou také ochotní k dialogu. Účastnil jsem se několikrát mezi-náboženského dialogu a vždy jsem z toho měl dobrý pocit.

MA: Dříve jsme pořádali přednášky v bývalém islámském centru v Krči a tam přicházeli různí lidé – křesťané, ale i příslušníci hnutí Hare Kršna a další. Potom jsme si s Vitem Machálkem (gymnaziální učitel z Brna) vymysleli, že uděláme skupinu ještě s jedním buddhistou a jedním příslušníkem hnutí Hare Kršna a společně se scházíme jednou za dva měsíce. Naše skupina se jmenuje Sdílení.

Úpadek muslimských zemí

MV: *V Evropě byl islám dlouho vnímán jako náboženství rozvojových zemí. Myslíte, že je nějaký vztah mezi náboženstvím a technickou vyspělostí?*

MA: Mnoho poznatků vědy a techniky přijali Evropané právě od muslimů.

Antická filosofie přišla z arabských zemí přes Andalusii, Itálii a Balkán. Sedm- desát procent jmen hvězd je arabských. Nakladatelství, které zde vydává lékařské knihy, jmenuje Ibn Sina (Avicenum). Takřka až do 17. století nebyla v Evropě universita, která by neměla Avicenuvu knihu jako základní učebnici lékařství. Když se podíváme na islámskou civilizaci, její plody a představitele, uvědomíme si, že bez ní by evropská civilizace vypadala jinak. Myslíme, že když muslimové opustili islám a začali špatné věci, ztratila se jejich síla. Jejich síla a jejich vzestup byl spojen s tím, že byli blízko k Bohu. Když ale začnou dělat věci, které Bůh nechce, když začnou pít alkohol nebo cizoložit, začne rozklad. Dnešní stav je důsledkem toho, jak jsme se od Boha vzdálili. Ale byli jsme dlouho, šest set let, na vrcholu.

VS: Náboženství nehrálo u tureckých sultánů zvláštní roli a dlouhou dobu už nežili tak, jak by islámská vláda měla vypadat. To vedlo k postupnému úpadku a země třetího světa včetně islámských zemí se staly snadnou kořistí koloniálních mocností, které je ještě více zakonzervovaly v jejich zaostalosti.

MV: *Přispělo k zbarbarštění islámu dobytí Bagdádu Mongoly ve dvanáctém století?*

MA: Mongolové nepochybně přispěli k zaostalosti islámu. Bagdád byl tehdy největší světovou metropolí. A když se Mongolové zmocnili Bagdádu, milióny knih vyhodili do řeky a říká se, že Euphrat byl několik dní černý od rozpuštěného inkoustu. A islámská říše se potom nemohla po několik set let vzpamatovat. Ale sami Mongolové za několik let přistoupili k islámu.

MV: *Někteří historici uvádějí, že první holocaust ve dvacátém století provedli právě muslimové křesťanům – když za 1. světové války vyvraždili asi 1,5 miliónu Arménů.*

MA: Nezapomeňme, že v první světové válce Turci válčili i proti muslimům – například v Sýrii nebo v Jemenu. Al Mahadi byl od začátku proti Turkům a chtěl je vyhnat ze Súdánu. Ale to bylo z mocenských zájmů. Stejně jako když muslimové bojovali proti křesťanům, tak to nebylo náboženské, ale mocenské tažení.

MV a JH: *Děkujeme vám za rozhovor.*

Pro Zpravodaj SKŽ a Protestant připravili Mgr. M. Vymětal a Mgr. Jiří Hoblík.

REPORTÁŽ – TICHÝ HLAS PRO SVATOU ZEMI

Michal Spevák

Tichý asi ne, ale líbezný určitě

Pod názvem **Tichý hlas pro Svatou zemi** uspořádala *Společnost křesťanů a Židů* spolu se *Společností sv. Ludmily*, římskokatolickou farností a městem *Libčice nad Vltavou* duchovní a folkový koncert, který se konal v neděli 9. června ve farní zahradě a katolickém kostele v Libčicích.

Tomáš Halík, Daniel Herman,
Petr Bubeníček

Petr Bubeníček, Michael Dushinsky

Když jsme se s rodinou blížili k Libčicím nad Vltavou, lehce přšelo. Pošmourná obloha nevěstila ohlášené akci přízeň počasí, a tak jsme byli trochu skeptičtí. Už se vstupenkou v kapse a jistou rezervovaností jsme přijeli do malého města u Prahy, abychom podpořili „tichý hlas“, a užili si trochu duchovní spřízněnosti a snad i nedělní pohody ...

Kostelík na okraji starých Libčic vítal své návštěvníky příjemnými lidmi, vkusnou výzdobou a svíčkami v izraelských barvách. Přijeli jsme s drobným předstihem, ale už byl plný místních věřících i hostů. Čekání na zahájení mše za pokoj nad Svatou zemí, kterou slavnost začínala, se trochu protáhlo. Nás, co jsme zvyklí

Vladimír Merta, Jana Lewitová

na židovské akce, to nezaskočilo a ostatní byli trpěliví. Pak konečně zazvonil zvon a kostelík se rozezněl zbožným zpěvem křesťanů. Já jsem venčil mou excentrickou dceru ve farní zahradě a vychutnával si krásný zpěv v přiměřeném povzdálí. Mši koncelebrovali Tomáš Halík, který měl i promluvu, Daniel Herman a libčický farář Petr Bubeníček. Evangelická farářka Dana Rotkovská pronesla přímluvy. Čestným hostem byl ortodoxní rabín Michael Dushinsky. Rabi, který improvizovaně také vystoupil, mě vskutku velmi potěšil. Symbolicky zazpíval *Kol nidre*, zpívanou jinak na *Jom kipur*, Den smíření. Když pak zpíval *Ose šalom* a celý kostel se přidal sborem, byl jsem už vskutku „na měkko“. Kostelík doslova hřměl zpěvem, takže o „tichém hlasu“ nemůže být ani řeči ...

Petr Maria Lutka

Těch symbolů však byla na celé akci spousta. Ať šlo o vystoupení mluvčího Biskupské konference Hermana, či veřejné čtení děkovného dopisu velvyslance státu Izrael v ČR nebo účast velkého počtu křesťanů z řad nejen katolíků, ale i evangelíků, adventistů, baptistů a dalších.

Po mši pokračovalo odpoledne hudebními vystoupeními. Na úvod vystoupila Marie Kubátová. Za tklivého zpěvu chvály Hospodinu v hebrejštině si přítomní zapálili modrobílé svíce a než dozněly poslední tóny, blikal celý kostel světlíky solidarity a přátelství ... Jana Levitová pak za hudebního doprovodu Vladimíra Merty rozezněla prostor sefardskými písněmi v jazyce *ladino*. Příznivé počasí

umožnilo hudební produkci podle plánu ve farní zahradě, kde následovalo vystoupení Petra Maria Lutky, Marie Kubátové se synem, Dagmar Andrtové-Voňkové a skupiny Missa – Karel Kryl revival. Kdo má rád písně Karla Kryla, musel být mimořádně potěšen, protože stačilo zavřít oči a člověk měl pocit, jako by Kryl byl v tu chvíli s námi. Tak věrně skupina Missa interpretovala jeho tvorbu.

K pohodě nedělního odpoledne byla připravena nejen hudba. Občerstvení, prodej knih, magnetofonových pásek, CD-éček ... Nezapomnělo se také na vegetariány se skvělým salátem a mnoha druhy domácího pečiva a zákusků. Celebrity hned neutekly po oficiální části programu, jak je obvyklé, a věnovaly svůj čas návštěvníkům i jejich otázkám. V zahradě pak vládla všeobecná pohoda,

קול
חרש
...ד:

*Michael Dushinsky,
Martin Janeček*

Robert Řehák, M. Dushinsky, Vl. Merta

klid a přívětivá atmosféra. Děti vesele pobíhaly, mlsaly a opékaly kdeco na ohýnku a dospělí se mohli víceméně nerušeně bavit nebo poslouchat hudbu.

Z pražské Židovské obce jsem zahlédl jen pana Martina Janečka, bývalého vedoucího kultového oddělení ŽOP.

Byla to hezká a věru potřebná akce. Smekám před organizátory, hlavně pak před panem Robertem Řehákem a farářem Petrem Bubeníčkem. Děkuji touto cestou Společnosti křesťanů a Židů za hezky strávené nedělní odpoledne a neméně hezký pocit, který po něm zůstal.

*Michal Spevák, psáno pro
věstník Bejt Simcha – Maskil
foto: Stanislav Boloňský*

O ČEM

MŮŽEME DISKUTOVAT S MUSLIMY?

PhDr. Martin Janeček

V posledním čísle (č. 46, roku 2002/5762) Zpravodaje SKŽ pan Mikuláš Vymětal formuloval přání, aby se Společnost křesťanů a Židů neomezovala na dialog mezi těmito dvěma vyznáními, nýbrž aby začlenila do výměny názorů též muslimy.

Otázkou ovšem je, o čem můžeme s muslimy debatovat. Co se týče křesťanů, je samozřejmě na nich, aby rozhodli, zda chtějí vést s muslimy dialog a o čem. Jako Žid si dovoluji pouze formulovat své stanovisko k dialogu judaismu s islámem.

Zásadou judaismu je, že existují dvě smlouvy mezi Stvořitelem a lidmi. Je smlouva, kterou po potopě světa uzavřel Noé (Gn 9), která zůstává platná pro celé lidstvo. A pak je smlouva Mojžíšova, která se týká jen jednoho národa, který si Bůh vyvolil, aby splnil určité specifické poslání v Jeho plánu. Noemova smlouva zavazuje národy světa k respektu morálních přikázání a k vyznávání jediného Boha. Zakazuje polyteismus, modloslužebnictví. Islám respektuje tento příkaz. Z této zásadní myšlenkové příbuznosti též vyplývá, že judaismus a islám by mohli a měli spolupracovat pokaždé, když jde o obranu mravních a duchovních hodnot, které z monoteismu vyplývají a které jsou systematicky zpochybňovány v sekulárních společnostech.

Zdálo by se, že na této zásadní úrovni není problému. Problémy se objevují jinde. Jsou na teologické úrovni, hlavně však na úrovni aplikace teologie na politickou realitu. Z teologického hlediska se islám představuje jako dovršení Božího zjevení (započatého zjevením Abrahamovi), jako pečeť prorocství. „Lidu Knihy“ (Židům a křesťanům) se přiznává, že se jim též dostalo určitého dílčího zjevení. Jsou však obžalováni (toto platí obzvlášť o Židech), že zjevení překroutili a zfalšovali. Otázkou je, zdá má smysl diskutovat o tomto obvinění. I středověká Církev uznávala Židy jako „strážce Písma.“ Je známo, že Tóra je opisovaná po generace kvalifikovanými písaři, kteří nesměli

zaměnit jediné písmenko. Rukopisy od Mrtvého moře dokazují, že tento příkaz byl velmi svědomitě dodržován. Mezi dva tisíce let starými rukopisy a těmi, které jsou čteny v synagogách dnes, není nejmenšího rozdílu.

Muslimové jsou nicméně přesvědčeni o této falsifikaci. Bosenský prezident Ali Izdebegović napsal: „Mojžíš (Músa), budiž s ním mír, nemůže být spojován s materialismem, stejně jako Ježíš nemůže být spojován s čistým náboženstvím (křesťanstvím). Podle Koránu stáli za islámem a byli muslimy. Zde se Mojžíš staví symbolicky za materialismus kvůli svým židovským pokračovatelům a stejně tak Ježíš za čisté náboženství kvůli svým křesťanským pokračovatelům.“¹

Je samozřejmě něco nesnesitelného v nároku muslimů přisvojovat si osobnosti zakladatelů judaismu a křesťanství. Svědčí to o tom, že jejich forma „substituční teologie“ nebyla ještě podrobena žádné kritice.

Hlavní problém je ovšem jinde. Ali Izdebegović píše, že „... dalekosáhlý význam islámu spočívá v tom, že nikdy nepřehlížel existenci utrpení a boje proti utrpení, jenž je klíčovým problémem lidských dějin.“² Problémem je, že tento „boj proti utrpení“ vzal už od dob Mohamedových formu útočné války proti jiným civilizacím a komunitám. Mohamed sám vedl mimo jiné válku proti medinským Židům, jichž dal vyvraždit

několik stovek. Jejich ženy a děti prodal do otroctví. Podle Izdebegoviče, „... tato výbušná směs náboženství a politiky vyvíjí neobyčejnou sílu v životě těch národů, které ji přijali. Islám se shoduje se samou podstatou života.“³ I v nemuslimských společnostech se objevily názory, že agrese a expanze jsou „samotnou podstatou života.“ Tyto myšlenky stály u základů fašismu a nacismu a asi není náhodou, že muslimský svět měl k těmto politickým směrům blízko.

Křesťanství, jež přikazuje dávat Césarovi co je Césarovo a co jest Božího Bohu, se pravděpodobně může smířit s myšlenkou, že Césarem by mohl být muslim, tak jako jím byl pohan nebo „dialektický materialista.“ Islám nezná toto oddělení světské a duchovní sféry. Prohlašuje, že není pohým náboženstvím, že představuje syntézu mezi duchovní aspirací a jejím uskutečněním ve fyzické realitě. Má v úmyslu formovat jednotlivce a vytvořit společnost žijící podle svých zásad.

Mohlo by se zdát, že judaismus usiluje o něco podobného. Podstatný rozdíl je v tom, že judaismus nevyžaduje víc, než jeden omezený prostor, zemi která mu podle Bible byla zaslíbená a daná Bohem. V této zemi chce žít podle Božího zákona. A domnívá se, že tato jeho existence je potřebná a nutná nejen pro něj, ale i pro ostatní národy (viz Iz 55,4; Gn 12,3; Iz 2,2).

Islám chce však celou zeměkouli. Podle jeho zásad se svět dělí na *Dar-el-Islam* (dům islámu) a *Dar-el-Harb* (dům války). Tímto „domem války“ jsou všechny země, které ještě nebyly dobyty bojovníky svaté války (*mudžahidy*). Dříve nebo později ale „dům války“ zmizí. Nemuslimské národy se pokorí a budou platit daň muslimům, kteří budou vládnout celému světu. Islamští inegristé se těmito plány nikterak netají. Tak na příklad Fauzí al-Kudsi, představitel Muslimského bratrstva v Jordánsku, řekl: „...měli by postavení odpovídající ustanovení Božího

zákona a islámské právní vědy. Židé a křesťané budou chápáni jako chráněnci islámské obce. V praxi by to znamenalo, že by platili daň z hlavy, nesměli by sloužit v armádě a vykonávat vysoké funkce, nesměli by zasahovat do správy státu, nesměli by kritizovat naše zřízení.⁴⁴

Izrael, dokud byl v exilu, trpěl a nemohl plnit své poslání. A když se izraelský národ začal vracet do země Izrael, střetl se s vášnivým odporem islámského světa. Islám mohl tolerovat židovské menšiny rozptýlené na jeho rozsáhlých územích a spokojujících se statutem „dhimmi“, obyvatel druhé kategorie, „chráněných“ islámským zákonem. Islám ovšem nehodlá tolerovat existenci židovského státu na území, které pokládá za nedílnou součást „domu islámu“. Navíc jde o území, které bylo dobyto muslimy už v prvním století islámského letopočtu a nacházející se zeměpisně uprostřed islámského světa, na rozhraní Asie a Afriky.

Izraelsko-arabský konflikt se zdaleka neomezuje na území dobytá Izraelem v roce 1967. Islám neuznává Izrael, ať by byl sebemenší. V roce 1947 islámské státy hlasovaly proti rezoluci OSN vyžadující rozdělení Palestiny. Arabské státy vedly s Izraelem válku od jeho vzniku. Organizace pro osvobození Palestiny vznikla před rokem 1967. K tomu je třeba dodat, že skoro polovina židovských obyvatel Izraele jsou původem z islámských zemí, ze kterých museli uprchnout. Celý „velký Izrael“, od Středozemního moře po Jordán a Golanské výšiny, představuje méně než jedno procento území arabských zemí (a ještě méně v porovnání s celým světem islámu).

Přesto vedou muslimové proti Izraeli nepřestávající kampaň, která přechází v nepřátelství vůči všem Židům, ať žijí kdekoli na světě. Muslimští duchovní opakují *hadith* (tradiční komentář Koránu), říkající, že „den vzkříšení nepřijde, dokud muslimové nepovedou válku proti židům a nebudou je zabíjet, dokud skály a stromy, za nimiž se skrývají židé, neřeknou: *O muslime, služebniku Alláhův, za mnou je žid, pojď a zabij ho!*“⁴⁵ Těž se dovolávají přímo Koránu (súra 5,84): „Nebude nalezen větší nepřítel věřících než jsou židé a modláři.“⁴⁶

Otázkou samozřejmě je, zda tato zásadní neochota uznat druhého a jeho práva může ustoupit smířlivějšímu postoji. Rabín Abraham Izák Kook, nejvýznamnější ideolog náboženského sionismu, předpověděl budoucí usmíření. Vychá-

zeje z tradice ztotožňující islám s Ismaelem, křesťanstvo s Esauem a židovstvo s Jakubem a Izákem, napsal: „Co se týče jiných náboženství, věřím, že světlo, které přichází z Izraele, nemá za cíl je pohltit nebo zničit, tak jako není naším cílem zničit národy světa. Naším cílem je zdokonalovat je a pozvednout, zbavit je jejich slupek. Pak budou automaticky připojeny ke kořenu Izraele, který je bude ovlivňovat a osvětlovat. *Odstraním krev z jeho úst a odpornost z jeho zubů a on též bude pro našeho Boha*“ (Zach 9,7; narážka na násilnosti a modloslužebnické pojídání masa zvířecích obětí s jejich krví). Toto platí i pro modlářské kultury, a tím víc pro náboženství, která jsou částečně založena na světle Izraelovy Tóry. V této souvislosti je hoden pozornosti komentář Rabína Eliáše Gaona k verši „Ale Esaua jsem nenáviděl“ (Mal 1,3). Toto platí o okrajových částech Esaua, jeho nejdůležitější část, jeho hlava, byla však pochována s praotci. Proto Jakub, muž pravdy a cti, řekl (o tomto přidružení Esaua): „Užel jsem tvář tvou, bylo to jako bych viděl tvář Boží“ (Gn 33,10).

Jakubova slova nepřejdou jako planá řeč. Bratrská láska Esaua a Jakuba, Izáka a Ismaela, se pozvedne nad všechny zmatky způsobené zlem vycházejícím z naší tělesné přirozenosti. Přemůže je a přemění je ve světlo nekonečného soucitu.⁴⁷

Abraham Izák Kook, který zemřel v roce 1935, se tohoto smíření nedožil. Naše generace se dožila začátku usmíření Esaua s Jakubem. Nejlépe ho snad vyjádřila slova významného křesťanského teologa Karla Bartha, pronesená v roce 1962: „Stát Izrael je důkazem Boží existence.“⁴⁸ Je nutno říci, že *Šoa* přispěla k tomuto příznivému vývoji. Budeme muset prožít další hrůzy, aby mohlo dojít též k smíření s Ismaelem? A kdo bude jejich obětí?

V každém případě jsme zatím u muslimů mohli být svědky jen nepatrného počtu výroků a postojů, svědčících o snaze k usmíření. Šejk Abdul Hadi Palazzi, generální tajemník italské muslimské asociace, opakovaně vyjádřil přesvědčení, že země Izrael náleží izraelskému národu. Dovolává se Koránu (súra 17-Noční cesta-104): „... a řekli jsme poté dítkám Izraele: *Obývejte tuto zem, a až přijde čas slíbený Hodiny poslední, v houfu vás přivedeme*“⁴⁹

Egyptský prezident Anvar Sadat byl prvním arabským státníkem, který

prolomil hradbu nesmiřitelné nenávisti, uznal existenci Izraele a vedl modlitbu v mešitě El-Aksa na chrámové hoře, pod izraelskou správou. Toto gesto ho stálo život. Třicet let předtím, pouhé náznaky že byl ochoten jednat s Izraelem stály život jordánského krále Abdalláha. Byl zavražděn islámskými inegristy, přestože byl pokládán za přímého potomka Mohamedova.

Mnozí západní představitelé vyzývají Izrael k ústupkům. Poukazují na „umírněné“ muslimy, s nimiž by mír měl být možný, a které je údajně třeba podpořit, aby byli oslabeni muslimští extremisté. Avšak ani to, že se někteří islamští státníci stali obětmi extremistů, není ještě důkazem toho, že usilovali o skutečné usmíření. Islám totiž dovoluje pouze dočasné příměří (*hudna*) s nemuslimy, pokud to vyžaduje momentální poměr sil. Podle nábožensko-právních principů islámu, toto příměří by nemělo trvat déle než tři roky, neboť vézt válku až k definitivnímu triumfu islámu je permanentní náboženskou povinností. Ve skutečnosti je samozřejmě tato povinnost z praktických důvodů často zanedbávána. Jak ale důvěřovat muslimům tvrdícím, že usilují o skutečný, trvalý mír, když by pro ně byl porušením základní náboženské povinnosti?

Navíc existují další fakta, která činí spolupráci s islámským světem problematickou. V muslimských zemích dochází k obrovské demografické explozi. Stovky milionů náhle přibývajících obyvatel se domáhají životních potřeb. A jsou zpracovávání ideologií, která je vybízí uspokojit své potřeby násilím, na úkor nevěřících.

Muslimové, se kterými můžeme přijít do styku, nejsou ovšem jenom muslimy. Jsou to muži a ženy, které reagují jako ostatní lidské bytosti.

Myslím, že užitečný není ani tak dialog mezikonfesní, jako prostě dialog mezi lidmi. Z prostého lidského hlediska, přirozeným rozumem, by každý měl být schopen pochopit, že v době zbraní hromadného ničení se imperativ svaté války stává zločinnou sebevraždou pro celé lidstvo. Lidé všech národů a ras by měli uznat, že mezinárodní spolupráce je životní nutností pro nás všechny, chápat, že neobyčejně rychlý vědecko-technický pokrok nás přivádí na rozcestí, z kterého jedna cesta vede k míru a k životu, druhá k válce a k smrti.

Tyto okolnosti nutí nás všechny, abychom se zamysleli nad příkazy, které každému z nás ukládá naše víra. My Židé očekáváme – a snažíme se uspišit – příchod mesiášských časů, kdy „... národ nezvedne meč proti národu. Meče budou překovány v pluhu a národy se už nebudou cvičit k boji“ (Iz 2,4), kdy „... vlk a beránek se budou pást spolu. Nikdo nebude páchat zlo a šířit zkázu.“ (Iz 65,25).

Abraham Izák Kook napsal, že „... musíme objasnit společné elementy všech náboženství, podle stupně jejich vývoje, a nebát se obvyklého pohrdání a hlubokého nepřátelství, které se skrývá v duších vůči všemu cizímu.“¹⁰

Ve světle současných skutečností se mi přesto zdá, že je na muslimech, aby prokázali své dobré úmysly. Jinak by mezikonfesní dialog s nimi byl asi bezpředmětný. A mohl by být i škodlivý, pokud by se muslimové snažili využít ho k tomu, aby vrazili klín mezi stoupence biblického monoteismu. Výsledky dlouhého úsilí o usmíření mezi křesťany a židy by tak mohly být zničeny.

To ovšem neznamená, že bychom měli odmítat dialog s muži a ženami, kteří jsou muslimského vyznání, kteří jsou však především našimi lidskými bratry a sestrami.

PhDr. Martin Janeček.

Autor je členem židovské ortodoxní komunity v Paříži.

JMÉNA SYNŮ IZRAELE – JUDA

Jan Heller

Juda je čtvrtý ze synů nemilované manželky Jákobovy, která právě rozením dětí zápasí se svou sestrou Ráchel o manžela. Když se Juda narodil, říká jeho matka: „Zase mohu vzdát chválu Hospodinu“; proto ho pojmenovala Juda (to je „ten, kdo vzdává chválu“). A přestala rodit. (Gn 29,35)

V hebrejském znění se zde vyskytuje souzvuk mezi jménem Juda a mezi slovesem „chválit“, které zní hebrejsky יָדָה *jdh*.

Také by bylo možno přeložit je jako „vyznávat“, protože může označovat jak vyznání vlastních vin a hříchů, tak i vyznávání Božích vysvoboditelských skutků. To obojí spolu hluboce souvisí: Když někdo nařiká a běduje, může tím (když zároveň nevyznává svou vinu) svěmu okolí naznačovat, že mu Bůh vlastně křivdí. A tím Boha ovšem nechválí. Takže doopravdy Boha chválíme jen tam, kde je chválení Boha zároveň vyznáváním vin a naopak, kde i uprostřed svých vin, nezdaru a bídy nacházíme místo pro děkování a chválení Boha. To je vzácná dvojznačnost jména Juda, jak je patrná každému čtenáři hebrejského znění Písma. Mezi řádky hebrejského znění je zde ještě jedna možnost výkladu, přímo nevyjádřená. Co když to Lea myslí takto: „Až dosud jsem se oddávala rození dětí. Teď mám čtyři syny, to je už Božího požehnání přes obvyklou míru. A tak se nyní oddám vyznávání a chválení Hospodina.“ tento výklad není jednoznačný, ale z hebrejského znění je tu cítit, jak by Lea čtvrtým synem vystupovala ze zápasu o muže a řekla si: „Teď už budu mít dost na tom, co mi Bůh dal, a budu ho za to chválit. Ať ten zápas o lásku vedou teď už přímo moji synové.“ že jí to předsevzetí nevydrželo, ukazuje další kapitola. Ale můžeme si představit, že v okamžku narození čtvrtého syna bylo upřímné.

Jak to vypadá v tradici? Řecká septuaginta i latinská Vulgata čtou shodně „budu vyznávat“; ἐξομολογησμαι (*exomologésomai*) – *confitebor*. Ve shodě s tím je i výklad jména v řeckých a la-

tinských onomastikách (ἐξομολογησις /*exomologésis*/ = vyznání, *laudatio* = chválení, *confessio* = vyznání). ostatně se tento výklad jména Juda vyskytuje i v Gn 49,8: „tebe, Judo, budou chválit tví bratři.“ Ekumenický překlad poněkud volněji uvádí: „Tobě vzdají čest“, hebrejský podklad je však tentýž. I židovská tradice zde jde stejnou cestou, jen se v babylonském talmudu (Sota 10b) připomíná, že jméno Juda či Jehuda (יְהוּדָה) je zvláště vzácné, neboť obsahuje souhlásky božího jména (tetragramu יְהוָה).

Novodobí vykladači samozřejmě zase hledali výklady nové. O jménu Izrael a Juda napsal souborný článek významný americký odborník W. F. Albright (The Names Israel and Judah, JBL 46, 1927, s. 151-185). Předkládá tam čtyři možná odvození jména:

1. z kořene יָדָה (*jdh*) = vyznávat, chválit, tj. jedná se o tradiční pojetí;

2. z výrazu הוֹדָה (*hod*) = majestát, nádhra, svrchovanost, třpyt. Toto odvození zastával např. Eduard Meyer, není však přesvědčivé.

3. od jména *Jaudi*, doloženého v asyrských nápisech jako název krajiny v severní Sýrii;

4. Albright sám předkládá nový a dosti pozoruhodný výklad jména: základem je prý výraz *jehúd*, což prý je pravidelný jussiv (příkazovací tvar) hofalu (pasivního kausativu) již zmíněného slovesa יָדָה (= chválit). Albright dokládá svůj výklad jmény podobně konstruovanými jako je Amihud či Abihud a jméno Juda vykládá „ať je půsbeno jeho chválení“, volněji „ať je chválen!“. K tomu ještě připomíná, že prý původní tvar zněl *Jahúd el* = ať je chválen Bůh! Slůvko אֵל (*el*) = bůh i Bůh, čili theoforní prvek, později

1 Ali Izedbegović: *Islám mezi Východem a Západem*, TWRA 1977, s. 260.

2 Idem, s. 11.

3 Idem, s. 340.

4 Mendel, Miloš: *Židé a Arabové. Dialog idejí a dialog zbraní*. Nakl. Rovina, Prachovice 1992, s. 105.

5 Slovo z Jeruzaléma, červenec-srpen 2002, s. 25, citující Jerusalem Center for Public Affairs-Palestinian Media Watch.

6 Slovo z Jeruzaléma, červenec-srpen 2002, s. 23.

7 Abraham Isaac Kook: *The Lights of Penitence, the Moral Principles, Lights of Holiness, Essays, Letters and Poems*. SPCK, London 1978, s. 338-339.

8 Bertold Klappert: *Jews and Christians: Rivals or Parnes for the Kingdom of God?*, s. 49.

9 Slovo z Jeruzaléma, červenec-srpen 2001, s. 25, citát z Koránu podle překladu Ivana Hrbka, Academia 2000, s. 261.

10 A. I. Kook, op. cit., s. 121.

odpadlo. to je výklad dosti pozoruhodný, promyšlený jak gramaticky a jazykovědně, tak archeologicky a historicky. Ale ani jím pokusy o nové odvození jména nekončí. Kromě uvedených návrhů přišli s jinými ještě

6. Steinthal, který tvrdil, že prý slůvko *Jehúd* je jménem jakéhosi boha či bůžka, ale svou hypotézu přesvědčivě nedoložil.

7. O. Procksch, který jméno rozkládal na dvě části: a) *jah*, což prý je zkratka tetragramu, čili Božího jména *jhvh*, a dále části *wada*, kterou vykládal jako slovesný tvar s významem „vést“, tj. „Hospodin vede“. To je křečovitě a nedoložitelně, známý odborník na jména Martin Noth k tomu poznamenal ve své velké práci (*Die Israelitischen Personennamen ...*, s. 111, pozn. 4), že tento výklad není z jazykovědných důvodů možno obhájit.

Na konci přehledu novodobých pokusů jsme zase tam, kde jsme začali. Kudy na to? Dříve než začneme jméno luštit, je třeba se zamyslet nad tím, o jaké jméno vlastně jde. Zde přichází závažné zjištění: Užití jména *Juda* – jak v celé šíři Starého zákona, tak i ve starověkých nápisech (čili odborně v materiálu epigrafickém) – ukazuje, že nešlo původně o jméno osobní, nýbrž místní. To vykládá jasně ve svém velkém díle (*Geschichte Israels*, 1956, s. 56n) Martin Noth, který píše: Jméno *Juda* nemá žádný vztah k některému z běžných typů semitské tvorby osobních jmen a těžko bylo původně osobním jménem... Doložit však lze některá obdobně vytvořená jména místní, zvláště *Jehud* (*Joz* 19,45) ...“

Z téhož předpokladu vyšel vynikající americký badatel Julius Lewy (viz *HUCA* 18,1943/4, 479), který si první všiml, že v churrijštině, tj. v řeči, která zasahovala na Přední východ od severu, se vyskytuje jakási přípona poslušnosti, která zní *-di* nebo *-da*. říká se jí odborně „suffix of appertenance“. Znalec semitských jazyků si tu nemůže nevzpomenout na aramejské *d-*, které se ovšem nachází na začátku slova, tedy připojuje se zpředu. Shoda je však pozoruhodná. Jestliže přijmeme Lewyho mínění, že konec jména *jehuda* má svůj původ ve zmíněném churrijském suffixu, pak dle Lewyho není nesnadné rozpoznat ve třech souhláskách na začátku, totiž „*jhv*“, archaický tvar tetragramu. jeho dnešní konvenční výslovnost „*jahve*“ je určitě pozdní a pravděpodobně vůbec špatná; židovská tradice se správně tomuto tvaru striktně vyhýbá. Mnohem pravděpodobnější je tvar *jehú* nebo *jehó*, zacho-

vaný ve vlastních jménech. Pak není nic divného, předpokládáme-li v souhláskách *jhv* archaický tvar tetragramu. A z toho vychází ovšem i velmi zřetelný výklad jména *Juda* či *Jehuda*: je to oblast „patřící Hospodinu“, tedy země, kraj, území, kde je Hospodin uctíván a která je považována za jeho vlastnictví. „Má jest země“ (*Lv* 25,23 atd.) ozývá se v písmu znovu a znovu. A jenom proto, že je Hospodinova, mohl ji dát právem za dědictví Izraeli. A odtud se otvírá daleká perspektiva a široké pole starozákonní i židovské teologie.

Lewyho výklad se ovšem týká jen nejstarší vrstvy tradice, rozhodně dlouho před její písemnou fixací v biblickém textu. Druhý stupeň tradičního procesu představuje vrstva, v níž je *Juda* názvem kmene a kmenového území, tedy jižní části země Izraele. Je pravděpodobné, že už v této druhé vrstvě churrijské reminiscence obě vrstvy zapadly a jméno bylo spojováno s kořenem *יָדָה* (*jdh*) = chválit. Je to kraj těch, kdo chválí a vyznávají – samozřejmě Hospodina. To tuší ještě talmud, když spojuje jméno se souhláskami tetragramu. A konečně třetí tradiční vrstva staví posluchačům i čtenářům před oči postavu vyznavače – *Judy*. Nejde jen o to, že matka *Lea* nad ním vyznává a chválí Hospodina. *Juda* činí velikým nikoli jeho dokonalost, ale jeho odvaha vyznat svou chybu a svůj hřích, ať už při *Tamar* (*Gn* 38,26) nebo v *Egyptě* před *Josefem* (*Gn* 44,13-34). V tom ho následuje jeho potomek *David*, který se také v životě dopustil leccího, ale vždy nakonec našel odvahou vyznání a cestu k pokání. I epistola *Judova* je listem vyznavače a příběh *Jidášův* příběhem nevyznavače. Tak je jméno *Juda*, vyznávání hříchu a chválení Hospodina svorníkem celého Písma.

Prof. ThDr. Jan Heller.
Autor je emeritním profesorem
starého zákona na UK-ETF.

זמר לחנוכה

*Tys, Bože, hradem spásy nám,
Tvou slávu opěváme;
ó zbuduj opět svatý chrám,
tam díky Tobě vzdáme.
Až nepřítelé pokoříš,
jenž zhubil naši drahou říš':
pak v nadšení
při svěcení
svou píseň zazpíváme.*

*Má duše strastí zažila,
můj duch se hořem soužil;
mou sílu práce znavila,
když Egyptu jsem sloužil.
Tvá ruka plná dobroty
nás vyprostila z roboty;
a Faraon
měl strašný skon –
do moře se pohroužil.*

*Zem svatou dal mi za podíl,
však klidu jsem tam neměl;
neb nepřítel mne vypudil,
že modlám jsem se klaněl.
Že nicotné jsem bohy ctil,
do zajetí jsem veden byl;
však koncem let
do vlasti zpět
mne přived' Zorobabel.*

*By vrchol cedry podeť'al,
zlý Haman napjal síly;
sít' záhuby však sobě tkal
a pokořen byl v chvíli;
neb Mardochej v nach oblečen,
a Haman sám pak oběšen.
Tak skončil rob –
a k němu v hrob
mu syny uložili.*

*Řek na mne krutě dorážel
za hasmonejských věků;
mé silné věže porážel
a zmařil olej v vzteku;
však, ejhle! džbánek jeden zbyl,
ten na osm dní vystačil;
aázrak ten
po dnešní den
lid slaví písní vděků.*

Podle שמחת תורה Prof. S. J. Kaempfa *Modlitby pro všechny dny všední, sabaty a svátky, jakož i Jom Kipur Kátan*. Přeložil Moric Kraus. Druhé vydání. Samuel W. Pascheles a syn. Praha 1923.

ŽIDÉ V JERUZALÉMĚ

Tři čeští poutníci o Židech ve Svaté zemi 2. poloviny 15. století

Ota Halama

„Cesty z Čech do Jeruzaléma“ kněze Martina Křivoústého, bratra Martina Kabátníka a pana Jana Hasištejnského z Lobkovic.

V našem povědomí žije představa, že neznámější, ne-li jedinou postavou našich dějin, která navštívila Svatou zemi, byl Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic. Svůj podíl na tom má jistě vědomí Harantova tragického skonu na staroměstském popravišti v roce 1621, ovšem i beletristické zpracování Harantovy cesty z pera Františka Kožíka. Přece však pan Kryštof nebyl jediným ani prvním Čechem, který Svatou zemi navštívil a toto své putování sepsal.

První naše dochovaná zpráva o cestě do Svaté země je o více než sto let starší. Jde o stručný záznam putování z Čech do Jeruzaléma, které se uskutečnilo před rokem 1477, a které sepsal odjinud neznámý utrakvistický kněz Martin Křivoústý.¹ Křivoústého v cíli cesty i v tom, že se po návratu chopil pera, následoval bratrský laik Martin Kabátník v letech 1491 – 1492.² Konečně, rok po něm, absolvuje cestu do Jeruzaléma také katolický šlechtic, bratr slavnějšího humanisty Bohuslava, Jan Hasištejnský z Lobkovic.³

Podrobným studiem každé jednotlivé cesty můžeme získat poměrně zajímavý obrázek nejen o mentalitě poutníka, který se vydal na místa navýsost spojená s předmětem jeho víry a zbožnosti. Ovšem poznáme zde také mnoho dílčích podrobností o situaci a poměrech ve Svaté zemi na sklonku středověku. Z roztroušených zpráv se dozvídáme, např. jakým způsobem byla „zbožná turistika“ na území tehdejší Palestiny organizována, jaká místa poutníci hromadně i soukromě navštěvovali, s jakými „exotickými“ církvemi se mohli setkat, či jaký byl vztah islámské moci k nim i ke křesťanským poutníkům vůbec.

Cenným pramenem jsou nám však tyto zprávy také tehdy, chceme-li se poučit o postavení, které zastávali v tehdejší Svaté zemi ti, kteří jsou s touto zemí úzce spojeni, totiž Židé. Autoři našich

„cestopisů“ totiž vycházeli z jednotného záměru zaznamenat jen ty skutečnosti, které měli za pozoruhodné, a které na jejich domácí prostředí mohly působit jako zprávy nějakým způsobem nové či vůbec poutavé, a v tomto smyslu jsou i jejich poznámky o židovském obyvatelstvu zaměřeny právě tímto směrem.

Nejstarší autor „Cesty z Čech do Jeruzaléma“, již řečený bakalář Martin Křivoústý, v tomto duchu zaznamenal jen jedinou drobnost na naše téma, kterou byla na první pohled patrná odlišnost v oděvu. Křivoústý „konzervativně“ oceňuje kvality obecného dlouhého oděvu v „zemi zaslíbené i po vsi Sýrii“ u „pohanů, křesťanů i židů“,⁴ všimá si však i známého barevného rozlišení v oděvu mezi příslušníky jednotlivých náboženství, totiž že „pohané mají přikrytí své hlavy čepičkami bílými, křesťané modrými, židé žlutými, Samaritáni černými a to po vsi zemi žoldánové“.⁵

Tato skutečnost poutala vůbec pozornost většiny návštěvníků tamních krajin.

Cestopis Mandevillův, pocházející asi z poloviny 14. století a přeložený počátkem 15. století do češtiny, popisuje tutéž skutečnost s tím, že Samaritánům připisuje „zavíjení hlavy červeným plátnem“, křesťanům pak ve shodě s Křivoústým „modrým plátnem“.⁶ Mladší Kabátník poté jen potvrzuje řečené: „Samaritáni mají červený oděv aneb zavítie, Židé žluté, křesťané mají modré, než Arapi nebo pohané ti nosie jaký oděv chtějí, neb jim svoboda podle moci jest, kteráž mají, však proto z uobyčaje svého najvíce rúcha bílého nesú“.⁷

Těchto krojových odlišností jednotlivých národů ve východním Středomoří si však křesťané všimli dávno před Kabátníkem, Křivoústým a tím, kdo dal základ cestopisu Mandevillovu, v souvislosti zejména s křížovými výpravami, konanými od r. 1095. Postupem času si toto východní barevné odlišení Židů získávalo své příznivce v křesťanských řadách a nakonec se trvale podepsalo na tváři židovského obyvatelstva v Evropě nařízením 4. lateránského koncilu z roku 1215, který v čele s papežem Innocentem III. nařídil podobné krojové odlišnosti i Židům evropským.

Preskočíme-li nyní „Cestu“ Martina Kabátніка, které budeme věnovat pozornost později, dostáváme se k jediné zmínce o židovském obyvatelstvu ve Svaté zemi u Jana Hasištejnského z Lobkovic. I ta je v našem typu pramenů, více méně, očekávaná a týká se posvátného okrsku na Chrátové hoře v Jeruzalémě, kam „žádný žid ani křesťan nesmie; pakli by kto všetečně všel tam, tehdy hned hrdlo své ztratí, aneb viery zapřieti musí“.⁸ Totéž opět zmiňuje také již cestopis Mandevillův, který potvrzuje, že do centrální jeruzalémské mešity „nepuštějí pohané ani Židův ani křesťanův řkúc, že jsú nečistí lidé a nehodní v ten chrám vníti, ani se jeho dotknúti“.⁹

Tato skutečnost popisovaná našimi autory plyne z faktu, že Jeruzalém byl a je po Mekce a Medíně chápán jako třetí nejsvětější město v islámu, pod jehož nadvládu se dostal v roce 638. V letech 685-705 vybudoval pak na Chrátové hoře vládce Abd al-Malik mešitu „Kubbat as-sachra“ a také přestavěl zdejší byzantskou baziliku na mešitu „al-Aksá“, o nichž mluvil jak Martin Křivoúšťý, tak i cestopis Mandevillův. Oba tak shodně podali výstižnou charakteristiku islámského označení „al-haram“, které se týkalo oblasti chrátového okrsku, a které znemožňovalo vstup jinověrcům na posvátná místa islámského náboženství.

„Cesta do Jeruzaléma“ člena Jednoty bratrské Martina Kabátніка, který se spolu s dalšími bratry vydal počátkem 90. let 15. století do různých koutů tehdejšího světa hledat ostatky prvotní církve, je na údaje pro nás zajímavé nejbohatší, a proto jsme si jej nechali na závěr. Zvláště cenné je zde zejména to, že bratr Kabátník měl jako jediný z našich poutníků do Svaté země za souputníka své cesty příslušníka židovské víry, a díky němu také strávil mezi židovským obyvatelstvem Jeruza-

léma celé tři týdny. Pro tuto skutečnost můžeme nyní poznat život Židů v Jeruzalémě této doby poněkud barvitěji, než z pera autorů dosavadních

Na dvou místech své „Cesty“ Kabátník opakuje, že život zejména Židů, ale i křesťanů, kteří jsou a žijí v Jeruzalémě je plný úzkosti,¹⁰ která plyne z jejich nejistého postavení nábožensky sice tolerované, avšak hospodářsky využívané a šikaně vystavené menšiny. Sám slyšel, jistě u svých židovských hostitelů, že Arabové „praví, že žádného hříchu před bohem z toho nemají, což Židům zlého činí“¹¹ a k tomuto převzatému předpokladu přidává některé příklady.

Na prvním místě je to snaha islámské správy města omezit rozvoj vlastní židovské obce tím, že jsou jí radikálně ztíženy možnosti opravy, rozšíření či vůbec stavby svých obydlí.¹² Omezení se však týkají také interiérů židovských budov, kdy např. židovské nádoby nesmí být z kovu, ať už cenného či bezcenného, ale pouze ze dřeva a hlíny bez příkras, aby se zabránilo jejich zabránění.¹³ Konečně jsou Židé předmětem útoku také v případě sucha, kdy jim bývá připsán podíl na tomto suchu v tom smyslu, že sucho je božím trestem za to, že Židé pijí víno, jehož konzumaci islám přísně odmítá.¹⁴

Doloženy zde máme také poutě k hrobům patriarchů v Hebronu, o které se již tehdy dělil islám s judaismem, a jež bratr Martin navštívil spolu se svým židovským poutníkem. O nich Kabátník poznamenává: „Pohané ty svaté mají u veliké poctivosti, ozdobujíce hroby jich lampami mnohými, ... a pravie, že jsú jich proroci ... Židé sě k nim také znají, s velikú jě slavností ctie a k nim putují z Jeruzaléma i z jiných krajin Židé“.¹⁵

U Kabátніка také jako u jediného z trojice našich zpravodajců nalezneme pokus o jakési hodnocení židovské

menšiny v Jeruzalémě. Ten je ovšem vysvětlitelný z nadepsaného faktu, že uvnitř této komunity strávil několik týdnů, ale pro svou jedinečnost i strohost stojí za odcitování: „Také jsem srozuměl, že jsou Židé z těch národů nejvěrnější křesťanům a činí právě jim“.¹⁶ Jak se však tato výpověď srovnává s jinak ojedinělým tvrzením téhož autora, „že horších Židův neviděl spolkem i v jiných zemích lidí, jako v té zemi, kteráž slove svatá; jestliže jsou onino Židé svatí, tehdy jsou u nás ještě světější“,¹⁷ těžko soudit. Snad jde přeci o ohlas nějaké hořkosti, kterou nejsme schopni na základě pramenů nijak odhadnout.

Drobná svědectví, se kterými jsme se seznámili, je možné doplnit malým exkursem na závěr.

Počátkem 15. století byla do češtiny přeložena dvě základní díla soudobé evropské „cestopisné literatury“, „Milion“ Marka Pola a „Cestopis tzv. Mandevilla“.¹⁸ V obou dílech se mohl český čtenář setkat také s židovskou menšinou rozptýlenou po celém známém světě – na dvoře mongolského chána Kublaje, v jižní Indii, v Habeši i v samotném Jeruzalémě. Z deníků politických poselstev, které se v 60. letech 15. století přibližují tomuto typu literatury, se zmiňuje o židovské menšině v Evropě jediný, totiž deník Václava Šaška z Bříkova, který si všimne poměrů ve Španělsku.¹⁹ Následují ony tři itineráře, se kterými jsme se seznámili výše, aby se samým závěrem 15. věku roku 1498 mohl v novoplněnské tiskárně Mikuláše Bakaláře vyjít „Traktát o zemi svaté“ Bernharda von Breidenbach.²⁰ Tento spis se stal po celé následující století nezbytnou příručkou všech dalších poutníků na svatá místa a byl také jedním ze spisů, o který opřel jak svou cestu, tak i své dílo Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic – nejznámější český poutník do Svaté země.

1 Překlad latinské ukázky nevydaného spisu otištěn in: *Výbor z české literatury husitské doby – II*, ed. B. HAVRÁNEK, J. HRABÁK, J. DAŇHELKA, Nakladatelství ČSAV, Praha 1964, s. 315 – 316, 328 – 329. Český překlad z r. 1573 ed. J. KOLÁR, České znění *Cesty do Jeruzaléma* Martina Křivoúšťého, in: Strahovská knihovna – 18 – 19 / 1984, s. 67 – 95.

2 Ed. J. V. PRÁŠEK, *Martina Kabátніка Cesta z Čech do Jerusalema a Kaira r. 1491-92*, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Praha 1894. Výbor pořídil J. DOSTÁL, in: *Cesty do svaté země. Výbor ze starých českých cestopisů*, ELK, Praha 1948, s. 7 – 24.

3 Ed. F. STREJČEK, *Jana Hasištejnského z Lobkovic Putování k svatému hrobu*, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Praha 1902.

4 Srov. KOLÁR, s. 87.

5 Tamtéž, s. 78.

6 Ed. F. ŠIMEK, *Cestopis tzv. Mandevilla*, SNKLHU, Praha 1963, s. 84.

7 Srov. PRÁŠEK, s. 32.

8 Srov. STREJČEK, s. 78.

9 Srov. ŠIMEK, s. 69.

10 Srov. PRÁŠEK, s. 18 a 36 – DOSTÁL, s. 23.

11 Srov. PRÁŠEK, s. 18 – DOSTÁL, s. 24.

12 Srov. PRÁŠEK, s. 13 a 18 – DOSTÁL, s. 18 a 23 – 24.

13 Srov. PRÁŠEK, s. 18 – DOSTÁL, s. 24.

14 Tamtéž.

15 Srov. PRÁŠEK, s. 19.

16 Srov. PRÁŠEK, s. 13 – DOSTÁL, s. 18.

17 Srov. PRÁŠEK, s. 18 – DOSTÁL, s. 24.

18 Srov. Marko Polo, *Milion*, přel. M. MATTUŠOVÁ,

SNKLHU, Praha 1961. Staročeský překlad „Milionu“ ed. Q. HODURA – B. HORÁK, Marko Polo, *Milion*, Orbis, Praha 1950. Cestopis Mandevillův ed. F. ŠIMEK, *Cestopis tzv. Mandevilla*, SNKLHU, Praha 1963.

19 Srov. *Commentarius brevis et iucundus itineris atque peregrinationis, pietatis et religionis causa susceptae ab Illustri et Magnifico Domino, Domino Leone, libero barone de Rosmital et Blatna*, ed. K. HRDINA, Orbis, Praha 1951. Přel. B. MATHESIUS, Václav Šašek z Bříkova, *Deník o jždě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa*, Orbis, Praha 1951 (týž překlad in: *Ve službách Jiříka krále. Deníky pana Še Jaroslava a Václava Šaška z Bříkova*, ELK, Praha 1940, s. 31 – 184.).

20 Srov. Bernhard von Breidenbach, *Traktát o zemi svaté*, Mikuláš Bakalář, Nová Píseň 1498, Knihopis I. č. 4.

STÍN ŠOA NAD EVROPOU

Martin Janeček

Na přelomu let 2001-2002 vydalo Židovské muzeum v Praze (s finanční podporou nizozemského Ministerstva zdraví, sociální péče a sportu a Muzea Anny Frankové v Amsterdamu) sborník „**Stín Šoa nad Evropou**“.

Jde o přednášky z cyklu uvedeného ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze během let 2000-2001. Tyto přednášky navštívilo několik set posluchačů. V tištěné podobě osloví sborník další zájemce. Podle slov pana Miloše Pojara, který sborník uspořádal: „... deficit ve znalostech této problematiky, po léta záměrně zanedbávané, se tak snížil“.

Je nasnadě, že je možno jedinečně doporučit co nejvřeleji četbu této publikace, která významným způsobem přispívá k pochopení této snad nejčernější kapitoly soudobých dějin.

Čtenáři zajímající se o vztahy mezi křesťany a Židy najdou v publikaci mnoho podnětů k přemýšlení. Jistě je potěší všechny informace, z nichž vyplývá, že křesťanské morální svědomí nebylo v oněch tragických letech umlčeno. Jejich seznam je dlouhý. Dozvíme se například, že rakouská křesťansko-sociální strana (předchůdce nynější vládní OE.V.P.) pokládala Hitlera za svého hlavního protivníka (s. 34). Ve Francii v létě 1942 protestovalo 35 katolických biskupů a 7 arcibiskupů proti špatnému zacházení se Židy. Nejpevnější postoj zaujali Mgr. Saliege, arcibiskup toulouský, a Mgr. Théas, biskup v Montauban. Národní rada reformované církve se vyjádřila ve stejném duchu ve veřejném prohlášení 4. října 1942 (s. 138).

V Řecku protestovala proti deportacím Židů řada hodnostářů pravoslavné církve včetně soluňského metropolity Gennadia (s. 167). V Bulharsku se proti plánovaným deportacím Židů postavil metropolita Stefan, který měl velký vliv na národ. Jeho intervence spolu s protestem celého svatého synodu, nejvyššího orgánu bulharské pravoslavné církve, měla rozhodující vliv na to, že bulharská vláda nakonec nevydala Němcům žádného bulharského občana židovského vyznání (s. 210).

Obzvlášť zajímavá je studie Olgy Hostovské „Italská Židé v době fašismu (1922-1945)“. Dočteme se v ní, že Benito Mussolini napsal v roce 1920 článek

„Židé, bolševismus a italský sionismus“, ve kterém se nachází prorocká věta: „... bolševismus přinese východoevropským Židům totální zkázu“ (s. 214, citováno z Renzo De Felice, *Storia degli Ebrei italiani sotto il fascismo*, Torino 1993, s. 69). V roce 1933 Mussolini prý varoval Hitlera, že by svým antisemitismem mohl proti sobě popudit německé katolíky (s. 216).

Obzvláštní zájem ovšem vzbudí kapitola Židé a Vatikán (s. 217-218). Autorka v ní samozřejmě mluví o encyklice „Mit brennender Sorge“, ve které Pius XI. odsoudil jak komunismus a materialismus, tak i německé novodobé pohanství. Zmiňuje se i o méně známé (protože včas neuveřejněné) encyklice „*Humani Generis Unitas*“ (Jednota lidského rodu). Připomíná projevy Pia XI. při slyšeních poskytnutých britským státníkům Chamberlainovi a Halifaxovi v roce 1939.

Co se týče Španělska, ve studii Petera Szárásze se dočteme, že po občanské válce: „... katolická hierarchie opakovaně intervenovala u Franca proti projevům antisemitismu v tisku a ve veřejných projevech. Kromě humanitní motivace při tom samozřejmě významnou úlohu sehrál i ostrý ideologický boj, který v té době církev vedla proti falangistům“ (s. 250).

Vedle těchto (a dalších) informací o postojích křesťanských církví zaujmou i zprávy o akcích různých vlád, kvalifikovaných tradičně jako pravicové a většinou spjatých s církevními hierarchiemi.

Tak například na straně 159 se dočteme, že Ioannis Metaxas, řecký ministerský předseda v letech 1936-1941, ... v rozporu se svou pověstí obdivovatele fašismu, ba fašistického diktátora, zaujal výrazně pozitivní vztah k řeckým Židům. Mimo jiné zakázal činnost rasistické organizace „Národní svaz Řecka“, zabráňoval zveřejňování jakýchkoli protizidovských výpadů v tisku a udržoval osobní kontakty s židovskými obcemi. Při jedné ze svých návštěv soluňských synagog ujistil jejich představitele nejen o svém prožidovském citění, ale i o tom, že mohou počítat s jeho plnou podporou.

Ve studii o Polsku se dočteme, že Židé měli slabost pro Pilsudského a jeho smrti želeli jako smrti člověka, ve kterém národnostní menšiny (!) ztratily člověka, ve kterém spatřovaly zobrazení a ztělesnění nejlepších polských historických tradic tolerance a boje za svobodu (s. 84).

V článku o Španělsku (s. 246-257) je vylíčena politika Francova režimu. Během občanské války mnoho levicově orientovaných Židů bojovalo v mezinárodních brigádách proti nacionalistům, kteří byli podpořeni Německem a Itálií. Přesto Francovo Španělsko nejen přijalo na svém území mnoho židovských uprchlíků (a to i v době, kdy se dalo předpokládat vítězství Osy), ale též podniklo akce na záchranu Židů, jejichž předkové snad kdysi žili ve Španělsku a kteří se nacházeli na územích okupovaných nacisty.

Podobně se chovalo i Salazarovo Portugalsko (s. 258-260).

Vedle těchto světlých stránek existovaly bohužel ovšem i stíny. Sborník se zmiňuje o nepřátelských postojích mnoha církevních představitelů v Rakousku (s. 34), v Polsku (s. 84), v Litvě (s. 180). Analyzuje vazby mezi rumunskými extremisty sdruženými v Legii archanděla Michala (později zvané Železná garda) a pravoslavnou církví (s. 232).

Závěrem je třeba se vrátit ke slovům Miloše Pojara, ředitele Vzdělávacího a kulturního centra Židovského muzea v Praze, o deficitu ve znalosti této problematiky, po léta záměrně zanedbávané.

Kdo měl kdy zájem, aby tato problematika nebyla známá? Pan Pojar měl pravděpodobně na mysli především Českoslo-

vensko v letech komunistické totalitní moci. Zajisté, spolu s ostatními státy komunistického bloku, tehdejší Československo nemělo zájem, aby veřejnost mnoho věděla o protizidovském pronásledování, které vyústilo v Šoa. Tyto státy na tom měly ještě menší zájem po roce 1967, kdy jimi vyzbrojené a vytrénované armády arabských států byly poraženy Izraelem v šestidenní válce. A ještě méně po roce 1968, kdy se snažily ospravedlnit násilnou intervenci proti pražskému jaru s odůvodněním, že v Československu bylo třeba zmařit „sionistické spiknutí“.

Existence židovského národního státu v odpověď na nesnesitelné podmínky, které národy světa jako celek připravily Židům, to byla myšlenka zcela nepřijatelná komunistickým mocnostem jak z mocenských důvodů, tak proto, že byla neslučitelná s jejich pretencí, že marxismus-leninismus nabízí řešení všech společenských problémů.

A dnes? Po rozpadu sovětského impéria nemá již Izrael mocné nepřátele? Víme, že jich bohužel má stále mnoho. Lidové noviny nedávno uveřejnily výrok bývalého prezidenta islámské republiky Iránu, že jediná nukleární bomba bude stačit ke zničení Izraele. A je známo, že Irán i jiné islámské mocnosti se aktivně připravují k nukleární válce, často ve spolupráci s Ruskem.

Je proto důležité, aby veřejnost dobře znala historii. Světové veřejné mínění může – a má morální povinnost – zabránit novému holokaustu židovského národa.

OHLASY A REAKCE

Vážení přátelé,

jako všechny křesťany, tak i mne velice deprimuje vývoj nepřátelských akcí v Izraeli. Rád bych do připravovaného prohlášení zahrnul hlavně aspekt náboženský, i když je mi známa skutečnost, že život náboženský nemůže být oddělován od života vůbec. Nábožensky je jasné, že Židé jsou naši starší bratři, že je jen jedna Bible, že Mojžíšův zákon a hebrejská Bible vůbec je součástí naší Bible, ale jen že se naše cesty před 2000 roky rozdělily. Vždy podotýkám, že každé rozdělení je následek něčeho hříchu, ať to bylo oddělení od „ušlechtilé olivy“, nebo vznik islámu, rozdělení na východní a západní církve nebo i reformace. Vždy to někdo skutečně zavinil. Je zřejmé, že všechny větve potomků Abrahámových jsou větve téže civilizace – abrahámovské.

Možná, že není všem známa kniha prof. Huntingtona, která byla také na přetřesu na Foru 2000 v říjnu, s názvem *Střet civilizací*. Huntington uvádí, že na světě existuje asi 7 civilizací, a pojmenovává je podle hlavních náboženství dotyčných oblastí, tedy buddhistická, hinduistická, konfuciánská atd. a také jmenuje „zá-

padní křesťanskou, východní křesťanskou, židovskou a islámskou. Zde je cítit úmysl stavět západní svět proti islámu matkou myšlenky, ale analogicky k těm druhým je jasné, že jak Židé, tak křesťané a muslimové patříme do jedné civilizace, a my se o překonání rozporů musíme snažit. Je možno říci, že světový problém, 11. září, je spor uvnitř jedné civilizace. Zde je bohužel vidět, že u Izraele vystoupil do popředí pohled starozákonní: oko za oko, a to, jak je vidět, k ničemu nevede, resp. vede jen k eskalaci. Měli bychom do toho pohledu vnést křesťanský „pohled lásky“: Miluj své nepřátele (nebo ty, kdo se chovají nepřátelsky). Jediné řešení je uznat hebrejský základ naší civilizace, respektovat i druhé a pracovat na udržení posvátnosti biblických míst, která jsou drahá všem třem stranám. Žel, musíme přiznat, že krvavé rozpory (např. v Severním Irsku) nejsou „jen“ náboženskou záležitostí, nýbrž je zde náboženství jen záminkou materiálních zájmů. Abychom abrahámovské civilizaci nedělali ostudu, měla by být hlavním prostředkem modlitba.

Přeji hojnost darů Ducha vám všem.
Se srdečným pozdravem **Jiří Laube**

Studium v Cambridge

Milí čtenáři Zpravodaje, zdravím vás všechny z Cambridge, kam jsem byl vyslán *Společností křesťanů a Židů studovat „Židovsko-křesťanské vztahy“ jako první student z ČR, který dostal stipendium, jež zajišťuje Centre for Jewish-Christian Relations v Cambridge. Jedná se o roční postgraduální magisterské studium. Povinností každého studenta je zúčastnit se čtyř studijních modulů - vybral jsem si: 1. židovsko-křesťanské vztahy, 2. historický modul, který je zaměřen na postoje ke „Svaté zemi“, 3. seminář o holokaustu, a 4. literatura a film. Moduly jsou řízeny zkušenými a erudovanými lektory, jejichž cílem je především vést diskuzi nad připravenými tématy. Povinností studentů samozřejmě není jen účast, ale i příprava diskuzních fór v rámci přednášek, a především napsání dvou esejů na zvolená témata v rámci každého modulu. Kromě toho je ještě každý povinen napsat dizertaci na zvolené téma. Nemusím asi příliš zdůrazňovat, že podmínky pro vědeckou práci jsou zde opravdu vynikající. Neocenitelnou pomocí je především skvělá cambridgeská univerzitní knihovna. Vládne zde velmi příjemná pracovní a kolegiální atmosféra. Britové jsou velmi společenští lidé, a proto zde člověk nemá nouzi o setkání s mnoha velmi zajímavými osobnostmi. Náboženský život je zde mnohem důležitější a pestřejší než v naší zemi. Je zde množství denominací, které spolu dokáží velmi dobře vycházet a spolupracovat. V Anglii, zvláště v Londýně, žije také velmi silná komunita Židů. Měl jsem možnost zúčastnit se vítání sabbatu v místní ortodoxní synagoze a byl to pro mne skutečně velmi silný zážitek, včetně výborného biblického poselství místního rabína. Ale i účast na anglikánských bohoslužbách pro mne byla velkým zážitkem, zvláště pak bohoslužby, které zde vedli biskup londýnský a arcibiskup z Canterbury. Bylo by toho ještě mnoho, co bych mohl napsat o místním pobytu, prostor našeho Zpravodaje je však omezen. Přeji vám všem mnoho úspěchů v osobním životě i v životě náboženském a radost z Hospodina. Pozdravy zaslal*

Stanislav Tumis

OSUD LIBERECKÉ SYNAGOGY

Silvie Hlaváčková

Příběh o rozmachu, potupném zašlapání do prachu a opětovném zmrtvýchvstání – to je osud liberecké synagogy, který jako by věrně kopíroval křivku historie židovského národa. Oheň založený nacisty při pogromu o Křišťálové noci sice připravil Liberec o židovský svatostánek, dnes však na stejném místě stojí synagoga nová, symbolicky nazvaná Stavba smíření.

Přestože se počátek židovského osídlení Liberce datuje do 15. století, neměli zde Židé po dlouhou dobu svou typickou komunitu. Příčinou byl zákaz trvalého pobytu Židů ve městě a v roce 1799 byli Židé z města dokonce vyhnáni. Některé židovské rodiny se však do Liberce vrátily, v roce 1823 zde žilo celkem 5 rodin.¹ Židovský náboženský spolek v Liberci byl založen v roce 1863 a židovská náboženská obec se pak ustavila až o 14 let později, tedy v roce 1877.² V témže roce rozhodla obec o stavbě synagogy.³ Podnět ke stavbě dal Wilhelm Winterberg, který jako první také věnoval větší obnos do vyhlášené sbírky.⁴

Pro organizaci výstavby Chrámu ustanovily představení liberecké obce dvě speciální komise: první komise, jejíž vedoucím byl jmenován Josef Pollak, měla na starosti zadání architektonických návrhů a oslovení stavebních firem. Druhá komise, kterou vedl Heinrich Langstein, byla pověřena uspořádáním finančního fondu na stavbu synagogy.⁵

O vypracování architektonického návrhu byli požádáni dva architekti z Vídně – Max Fleischer a Prof. Carl König, pro jehož návrh se představení obce nakonec rozhodli. Stavební práce byly zadány libereckým firmám Sachers a Gärtner a probíhaly v letech 1887 – 1889. Celková suma za výstavbu se vyšplhala zhruba na 150.000,- florénů.⁶

Nová budova synagogy byla slavnostně otevřena

a zasvěcena 24. září 1889. Slavnostního otevření se zúčastnili též liberečtí radní, představitelé katolické i evangelické církve a vojsko. Po pronesení zahajovací řeči došlo ke slavnostnímu předání klíčů synagogy stavelem firmy Sachers. Následně pak byla sloužena slavnostní bohoslužba.⁷ Hlavní sál synagogy byl určen pro 340 mužů. Naproti vchodu do Chrámu stála archa úmluvy a v patře se pak nacházelo

ženské oddělení, zimní modlitebna a chór s varhanami.⁸

Tento svatostánek však sloužil libereckým Židům jenom necelých padesát let. Během tzv. Křišťálové noci byla synagoga vypálena a poté zdemolována: „Dne 27. 9. 1938 předal dr. Leopold Langstein jménem židovské náboženské obce starostovi Rohnovi klíče od synagogy ... Necelý měsíc nato budova v ranních a dopoledních hodinách vyhořela, podobně jako téměř všechny synagogy všude tam, kde se k moci dostali nacisté.“⁹

Před Druhou světovou válkou žilo v Liberci asi 1400 obyvatel židovského původu.¹⁰ Z koncentračních táborů smrti se jich z původního počtu vrátilo zpět do Liberce pouze 37. Liberecká obec se po II. světové válce znovu obnovila a dnes čítá asi 80 členů.

V poválečných letech sloužilo místo, kde původně stávala synagoga, jako parkoviště. Po roce 1989 byl pozemek navrácen zpět židovské obci v Liberci, která se rozhodla postavit zde novou synagogu společně s komplexem Státní vědecké knihovny. Celý projekt byl nazván Stavbou smíření a na jeho financování se kromě Ministerstva kultury České republiky podílela i německá strana, která považuje finanční příspěvek jako kompenzaci za původní vypálenou synagogu.

Slavnostní otevření nové synagogy se uskutečnilo v den 62. výročí Křišťálové noci. Stejně jako při otevření původní synagogy, také tentokrát se zde sešlo mnoho významných osobností, bohoslužbu vedl vrchní zemský rabín Karol Sidon. Synagoga je symbolicky postavena na půdorysu ve tvaru trojúhelníku (symbolizující část Davidovy hvězdy) a s komplexem Státní vědecké knihovny tvoří jednotný celek. Řadu polemik vyvolalo architektonické pojetí stavby, které se

nese v odvážném moderním duchu. Autorem architektonického návrhu celého komplexu je Radim Kousal.

První synagoga, postavená od roku 1939 na území České republiky, nese symbolicky název Stavba smíření. Události posledního půl roku nám bohužel znovu dokazují, že se nejedná o pouhý pojem obrácený do historie, ale o aktuální současné téma.

Mgr. Silvie Hlaváčková
Autorka je pracovnící Židovského muzea v Praze.

KOLÍN – ZDAŘILÝ VÝLET A PŘÍLEŽITOST K ZAMYŠLENÍ

V neděli 13. října 2002 zorganizovala Společnost křesťanů a Židů výlet do Kolína. Prohlédli jsme si město pod vedením kolínského historika, pana Dr. Stanislava Petra. Hlavní byla návštěva míst bývalého židovského ghetta, především velmi krásné, starobylé a zdařile restaurované synagogy. Pak následovala prohlídka starého židovského hřbitova. Pan Achab Heidler, který si vedle řízení divadla v Ústí nad Labem našel čas i ke studiu židovských památek, nám podal velmi zasvěcený výklad o hřbitovu, především o hebrejských náhrobních nápisech.

Výlet pak pokračoval příjemným společným posezením v útulné restauraci. Sešlo se nás šedesát, mladších i starších, Židů i křesťanů. Za zmínku možná stojí účast čtyř osob, které přijely až z Hranice na Moravě, jakož i účast studentů teologického semináře Adventistické církve, kteří zaplnili tři auta.

Zdařilý výlet byl též příležitostí k zamyšlení, snad by se dalo říci i ke zpytování svědomí. Dozvěděli jsme se, že Kolín měl dlouho nejpočetnější židovské obyvatelstvo ze všech českých měst – s výjimkou Prahy, samozřejmě. Viděli jsme tři ulice, které byly kdysi celé obývané Židy. Dneska v Kolíně už dávno žádní Židé nejsou. Město je skutečně „judenrein“, jak se říkalo za protektorátu. Viděli jsme i pamětní desku – připomíná, že v roce 1942 zde bylo soustředěno více než dva tisíce Židů z Kolína i celé okolní oblasti a odsud pak byli deportováni do Terezína a dál do vyhlazovacích táborů na Východě.

V Místopisném slovníku Československé republiky z roku 1935 jsem se dočetl, že Kolín měl tehdy 16 204 obyvatel, z nichž 482 izraelitů. V krátkém textu o kolínské historii byla zmíněna „... silná účast Židů na rozvoji obchodu a průmyslu.“

Historikům ještě zůstává úkol upřesnit podíl židovských menšin na rozvoji hospodářství, jakož i kulturního a společenského života nejenom Kolína, ale i Českých zemí a vůbec všech zemí, ve kterých židé žili. V Bibli je psáno: „Pozehnám dobrořečícím tobě a zlořečím ti

budu zlořečícím tobě a v tobě budou požehnány všechna pokolení země (Gn 12, 3). Co se Českých zemí týče, století před 1938 bylo jakýmsi zlatým věkem Židů. Zároveň to byla doba, kdy České země prošly průmyslovou revolucí a dostaly se mezi hospodářsky a kulturně nejvyspělejší země světa. Šedesát čtyři let, které nás nyní dělí od začátku nacistické okupace, byly beze sporu méně šťastné – a nejenom pro Židy.

Zmíněný Místopisný slovník udává, že podle sčítání z roku 1930 bylo v Českých zemích 117 551 osob židovského vyznání (v celém Československu 356 830). Nyní v České republice přežívá jen asi tři tisíce obyvatel židovského vyznání, a někdy se

1 Srov. Fiedler, J.: *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Sefer 1992, str. 94; Gold, H.: *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti*, 1934, str. 529.

2 Fiedler, J.: *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Sefer 1992, str. 94; *Židovská komunita na Liberecku. Historie a současnost*, ŽO Liberec 2000, str. 2; Gold, H.: *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti*, 1934, str. 554.

3 Fiedler, J.: *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Sefer 1992, str. 94.

4 Gold, H.: *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti*, 1934, str. 554.

5 Ibid., str. 555.

6 Gold, H.: *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti*, 1934, str. 556; *Židovská komunita na Liberecku. Historie a současnost*, ŽO Liberec 2000, str. 8–9.

7 Gold, H.: *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti*, 1934, str. 556.

8 Gold, H.: *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti*, 1934, str. 556; *Židovská komunita na Liberecku. Historie a současnost*, ŽO Liberec 2000, str. 9.

9 Karpaš, R. a kol.: *Kniha o Liberci*, str. 356.

10 Fiedler, J.: *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Sefer 1992, str. 94.

stává, že ani na šábés se nesejde deset mužů ve Staronové či v Jubilejní synagoze v Praze.

Historie Židů v diaspoře byla něčím jako příběh neopětované lásky. Židé přinesli mnoho národům, mezi kterými žili. Setkali se však s malým vděkem. Snad i ten nevědek byl nutný k tomu, aby v rozhodné chvíli Židé opustili vyhnanství a vrátili se do země Izrael.¹ Neboť jenom tam mohou uskutečnit své poslání. A jejich návrat je vyplněním biblických proroctví. A tak se snad i na tuto kapitolu současných dějin mohou vztahovat slova jednoho křesťanského chorálu: „Tím předpověď je splněna a víra naše ztvrzena, halelujá!“

A my Židé bychom snad mohli doufat, že naši křesťanští „mladší bratři“ nás neopustí v obtížné situaci, ve které se nyní nacházíme při obraně země Izrael, obklíčené silami, jejichž příští úder by mohl směřovat i do srdce západního, křesťanského, světa.

¹ Viz např. Hana Greenfield: *Fragments of Memory. From Kolin to Jerusalem*. Gefen Publishing House Ltd., Jerusalem, 1998.

- ja -

RESUMÉ

Dear readers,

the editors apologize you for the delay which has arisen during the work on number 47 of the Christian-Jewish Society Bulletin. Due to the fact that the editorial team preparing this number has been reduced because two of its members are studying abroad, this number is coming out with a considerable delay, for which we are really very sorry. Unfortunately, the Christian-Jewish Society Bulletin does not use services of a team of professional journalists nor does it have means to expedite this voluntary work. At the same time the editors do not want to lower the achieved standards of the magazine (regarding the level of graphic as well as contents) and to supply the present level of the Bulletin with a quality considerably lower or even to return to the previous looks of the periodical although such looks would be less demanding for editorial work and expenses.

In the Bulletin number 47, in the section of reports on current events, you will learn about the Annual Conference of the Christian-Jewish Society which was held on 30th June 2002 and a part of it were new elections. Robert Řehák was elected chairman of the Society again. Then you will have a possibility to become acquainted better with director of the Jewish Museum Leo Pavlát, Ph.D., in the interview he has given to re-elected chairman of the Society Robert Řehák, M.A. As we promised in the last number, the Abrahamic Forum offers interviews with representatives of Czech Muslims, Vladimír Sánka, M.Sc., and Mohamed Abbas, M.Sc.

Markéta Langová, M.A., will try to lead you through concise history of the Sephardi Jews, through their developed culture as well as agitated history.

For those who could not be at the „Silent Voice for the Holy Land“ concert in Libčice we bring a report by Michal Špevák with a large photo-documentation by Stanislav Boloňský.

The response of Martin Janeček, Ph.D., to the challenge from Mikuláš Vymětal called „What Can We Discuss about with the Muslims?“ will bring forth a controversial issue. The article reflects its author's personal opinion and that is why we will welcome a discussion on this topic.

From the cycle called „Names of the Sons of Israel“ written by Jan Heller, emeritus professor of Old Testament at Protestant Theological Faculty, we present the name of „Judah“ („the one who gives praise“) today.

In a short article Ota Halama, Th. D. will introduce us opinions of three Czech pilgrims who visited the Holy land in the second part of the 15th century.

A reflection on history of the Jews not only in Kolín will be presented in the article „Kolín – a Successful Trip and an Opportunity for Reflection“. A meeting with the famous and at the same time agitated history of the Jews from Kolín leads the author to reflecting also the present

events in Israel and he mentions: „but perhaps all the ungratefulness, I mean of nations among which the Jews lived, was necessary for them to leave their exile in the decisive moment and to return to the land of Israel“.

The fate of the synagogue in Liberec is presented in the article of the same name. It presents the story of the synagogue from its founding and prosperity, through treading it down into the dust, till its present renewal.

The review presented in this number introduces the miscellany „The Shadow of Shoah above Europe“ which was issued by the Jewish Museum in Prague. This book is an important help to understanding of „the blackest chapter from the recent history“.

Due to the delayed edition accept, please, this number of the Bulletin together with the wish CHAG SAMEACH because CHANUKA is near at hand.

Lukáš Klíma, Ladislav Puršl
(překlad Martina Volfová)

Z nabídky nakladatelství **Advent-Orion s. r. o.**

Roztocká 5, 160 00 Praha 6 – Sedlec, tel.: 233 321 621, fax: 233 323 741,
e-mail: expedice@adventorion.cz, www.adventorion.cz

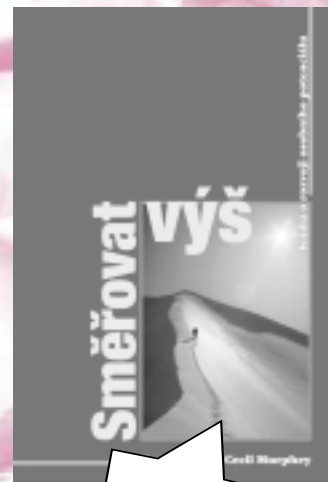
Ben Carson a Cecil Murphey

SMĚROVAT VÝŠ

Lze-li někoho označit za opravdu úspěšného člověka, pak je jím bezpochyby Ben Carson, renomovaný neurochirurg Hopkinsovy kliniky, který se na vrchol své kariéry vyšplhal z údolí černošského ghetta a prostředí neúplné rodiny. Na počátku jeho životní dráhy nic nenasvědčovalo tomu, kam až to malý černošský chlapec dotáhne – jeho rozvedená matka na něj kvůli finančním potížím neměla moc času, mimo televize a slastné zahálky ho nic nezajímalo a ve třídě patřil mezi vysmívané „outsidery“. Pak se ale jeho „životní karta“ obrátila a on se zařadil mezi úspěšné.

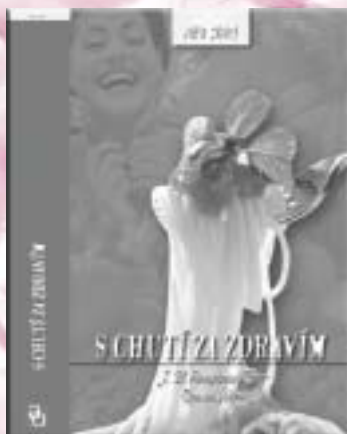
Jak se to stalo? Co zapříčinilo nenadálý obrat v jeho životě? Jaké hodnoty a principy bylo nutné si na cestě vzhůru osvojit? Právě o tom vypráví kniha Směřovat výš, která ostatně už ve svém původním názvu, akrostichu Think Big, nese poselství úspěchu, o němž se Ben Carson chce se svými čtenáři rozdělit.

MUDr. Ben Carson je absolventem Yalské a Michiganské univerzity, v současnosti působí jako primář dětské neurochirurgie v Univerzitní nemocnici Johna Hopkinse v americkém Baltimoru. V roce 1987 vstoupil do historie medicíny jako vedoucí operačního týmu, který poprvé úspěšně oddělil siamská dvojčata spojená temenem hlavy.

NOVINKA

Brož, 13x20 cm,
212 stran

J. D. Pamplona Roger, Roman Uhrin

S CHUTÍ ZA ZDRAVÍM

Ve volné řadě titulů reprezentujících program New Start zaujímá významné místo kniha S chutí za zdravím. V první části se španělský lékař Pamplona Roger zabývá výživou, v druhé – praktické části – předkládá Roman Uhrin, zdravotně osvětový koordinátor při Country Life, bohatý soubor receptů zdravé výživy. Španělský autor zaujímá k lidské výživě komplexní přístup – všímá si jejich nejdůležitějších hledisek. Přehledně a názorně se zabývá jednotlivými složkami naší výživy, aby následně poukázal na jejich význam a účinky, na to, jakou roli hrají v našem životním stylu a jak ovlivňují naše zdraví. Vědecké poznatky předkládá autor populárním způsobem; čtenáři se tak nabízejí příležitost nejen pochopit zákonitosti, jež fungují v oblasti výživy, ale v důsledku i možnost nahlédnout do složitých vztahů, jimiž jsme provázáni se svým okolím a na nichž jsme bytostně závislí.

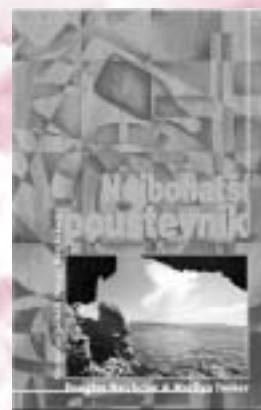
Váz., formát 17 x 24 cm, 232 stran.

Douglas Batchelor & Marilyn Tooker?

NEJBOHATŠÍ POUSTEVNÍK

Mít otce milionáře a matku pracující v showbyznysu znamená narodit se na „šťastné planetě“. Ne vždy však tato, na první pohled slibná konstelace přinese člověku opravdové štěstí. Životní příběh Douga Batchelora je toho exemplárním dokladem. Jeho nitro se utápí v bolestné prázdnotě. Život mu již v dětství přináší zdrcující prohry. Kvůli špatnému prospěchu a chování putuje z jedné školy do druhé. Utíká z domova. Bere drogy, dopouští se krádeží... Beznaděje a vnitřní rozervanost ho dovedou k definitivnímu útěku před civilizací. Strmé srázy hor v jižní Kalifornii poskytnou šestnáctiletému Dougovi bezpečné útočiště. Stává se z něj poustevník – nejbohatší poustevník. Klid a harmonie přírody mu sice přinesou hledanou svobodu a uvolnění, ale ani potom nesnesitelná prázdnota z jeho srdce nezmizí...

Brož., formát 13 x 20 cm, 152 stran.

... a další zajímavé knihy